

Toponymie van Brecht IX

WOORD VOORAF

Onder leiding van Prof. dr. H.J. van de Wijer begon ondergetekende in 1940 met het verzamelen van toponymische gegevens over de gemeenten Brecht en St.-Lenaarts, wat in 1942 leidde tot een licentiaatsverhandeling, in 1958, na onderzoek van alle bekende archivalische bronnen en een grondige herwerking en uitdieping, tot een doctoraal proefschrift over de toponymie van het Land van Brecht, in hetzelfde jaar onderscheiden met de prijs voor taalkunde van de Koninklijke Vlaamse Academie (1). Vervolgens werd het werk, na strenge tekstbeperking en met weglating van «overtollige» excerpten, andermaal bewerkt en in afleveringen uitgegeven door de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie (2).

Zijn welgemeende dank betuigt ondergetekende aan hen die hem bij het totstandkomen van dit werk met hun ervaring, kennis en kunde onbaatzuchtig hebben bijgestaan : de professoren van de Leuvense Alma Mater,

(1) KVAVM. NR., 1958, 418-425.

(2) Com. Top. LIII (1979), 195-301, A-Bulk ;

Com. Top. LIV (1980), 41-108, Bunder-Goor ;

Com. Top. LVI (1982), 175-250, Goorakker-Hoogstraatsebaan

Com. Top. LVIII (1984-85), 97-162, Hoogstraatsebaan-Kleine Vraagstraat ;

Com. Top. LIX (1986), 29-190, Kleirijt-Reepkens ;

Com. Top. LX (1987), 121-224, Regenrijt-Vekenweide ;

Com. Top. LXI (1988), 175-192, Veld-Visserije ;

Com. Top. LXII (1989), 79-138, Vlasgaard-Zwijntje.

afdeling germanistiek, inzonderheid Prof. dr. K. Roelandts, de ambtenaren van de rijksarchieven Antwerpen, Brussel, Gent en 's-Hertogenbosch, van de gemeentearchieven in Brecht en Bergen-op-Zoom, het gemeentelijk en onderwyzend personeel te Brecht, de Kon. Com. Top. Dial., inzonderheid dr. F. Debrabandere, voorts de velen die hier niet met naam vermeld kunnen worden.

R. v.d. E.

GEOGRAFISCHE SCHETS (3)

Administratief gebied.

Brecht (4), in het noorden van de Antwerpse Kempen, door de gemeente Wuustwezel en Loenhout van de Nederlandse rijksgrens gescheiden, behoort tot de oostelijke gemeenten van het arrondissement Antwerpen. De oostgrens van de gemeente St.-Lenaarts vormt tevens de arrondissementsgrens tussen Antwerpen en Turnhout, eveneens de oude grens tussen de bisdommen Kamerijk en Luik (5).

In 1621, einde van het Twaalfjarig Bestand, beklagt de Brechtse magistraat er zich over dat het dorp „telcker reyse subiert de passeringhen vanden chrijvolcke” en beschrijft dan de ligging, nl. „dat tselue dorp van Brecht geheelyck Js gelegen op de groote baene comende van

(3) Hier wordt steeds de heerlijkheid Brecht bedoeld, die de huidige (1957) gemeenten Brecht en St.-Lenaarts omvatte. St.-Lenaarts werd een zelfstandige gemeente in 1846 (zie ook J. MICHELSEN, *Oudh.K.* 1 (1905), 43-45), sedert 1 januari 1977 andermaal ingelijfd bij Brecht, samen met St.-Job-in-'t Goor. Het gehucht St.-Antonius ging over naar Zoersel. Met die fusie kon in dit werk uiteraard geen rekening worden gehouden.

(4) Voor een nadere kennismaking zijn niet zonder belang : W.P. *Encyclopedie van Vlaanderen*, Brussel, 1972-1974 ; J. ERNALSTEEN, *Brecht*, in : *Vlaamse Toerist* III (1924), 191-196 ; S. LEURS, *Brecht en St.-Lenaarts*, in : *Vl. Toer.* 1 (1922), 242-244 ; P.J. GOETSCHALCKX, *Brecht en St.-Lenaarts* (St.-Antonius, Overbroek), in : *Bijdr.* VIII (1909), 116-147 ; E. ADRIAENSEN, *Brecht*, in : *Oudh.-K.* III (1907), 11-20 ; *Itinéraires topographiques publiés par le Touring Club de Belgique*, nrs. 97d. & 98a., s.d. ; HAROU, *Une excursion en Campine*, in : *Bull. Soc. Belg. Géo.* XIII (1889), 473-483 & XIV (1890), 218-239, 252-253 ; J. MICHELSEN, *De geschiedenis van de verwoesting van Brecht in 1584*, Brecht, 1889.2 ; C.B. DE RIDDER, *Documents relatifs aux paroisses de Brecht et de St.-Léonard*, in : *Analectes* X (1873), 244-256.

(5) Vgl. MOREAU, *Hist. de l'église en Belgique*, Tom. compl. I, Texte ; I, Cartes ; *Bijdr.* VIII (1909), 116-147 ; LAENEN, *Introduct. à l'histoire paroissiale du diocèse de Malines* (1924), 27.

Antwerpen naer hochstraten, Shertogenbossche, Jnsge-lycx op de bane van Bergen opten Soom, willende gaen of ryden naer Herentals Diest Turnhoudt Gulick nae den Landen van Luyck, ende andere plaetssen, disterende vande Stadt Bergen opten Soom maer seuen mylen" (6).

Benoorden, op 6 km van het dorpscentrum, loopt de rijksweg Antwerpen-Breda, bezuiden, op ca. 9 km van het centrum, door het gehucht St.-Antonius, de rijksweg Antwerpen-Turnhout. Sedert 1972 dwarst de E10 het Brechtse gebied van west naar oost.

Brecht is een kantonhoofdplaats en ressorteert zowel bestuurlijk als rechterlijk onder Antwerpen (7).

In het noorden paalt Brecht aan Wuustwezel en Loenhout, in het oosten aan Rijkevorsel, in het zuiden aan Westmalle, Zoersel, Halle en Schilde, in het westen aan St.-Job-in-'t Goor en Brasschaat (8).

Brecht ligt op 24,6 km van Antwerpen, op 11,5 km van Hoogstraten, op 7,6 km van Westmalle, op 5,5 km van Loenhout en op 6 km van Wuustwezel. De afstand tussen het centrum en St.-Lenaarts en St.-Antonius bedraagt resp. 3 en 9 km. De vroegere grenzen komen nagenoeg overeen met de huidige.

De oppervlakte bedraagt ca. 8865 ha, waarvan 6186 onder Brecht en 2679 ha onder St.-Lenaarts.

Kerkelijk gebied.

Vóór 1559 ressorteerde Brecht onder het bisdom Kamerijk, aartsdiakonaat Antwerpen en dekenaat Antwerpen. Van 1559 af onder het aartsbisdom Mechelen,

(6) S.A. 54, I, 69v°.

(7) Zie o.a. HOUET, V.D.M., JOURDAIN, DESEYN, s. BRECHT.

(8) Vgl. ook glossarium s. Pont.

bisdom Antwerpen, dekenaat Bergen-op-Zoom ; 1570-1612 onder het dekenaat Breda ; 1612-1789 onder het dekenaat Hoogstraten ; sedert 1801 onder het aartsbisdom Mechelen ; 1803-1838 wordt Brecht autonoom als dekenaat, maar het ressorteert sedert 1838 opnieuw onder Hoogstraten ; het gehucht St.-Antonius behoort sedert 1873 bij het dekenaat Zandhoven (9).

Daar de parochie Brecht in de middeleeuwen te uitgestrekt was voor één bedienaar, ontstonden al vroeg drie nieuwe parochies, nl. St.-Lenaarts, St.-Antonius en Overbroek (10). Dit blijkt o.a. uit een aanstellingsakte van een kapelaan in 1262 (11), die St.-Lenaarts, toen een bekend bedevaartsoord, zou bedienen (12). St.-Antonius (Jukschot) en St.-Willebrordus (Overbroek) werden ca. 1450 gesticht. In Broekhoven werd een kapel ter ere van O.L.Vrouw gewijd in 1460 en op de Locht werd in de 15de eeuw een kapel toegewijd aan St.-Eeuwout (13).

Over de ouderdom van Brecht als kerkelijke stichting tasten wij in het duister. Wij weten echter dat het „patronaatsrecht” van de kerk, van ouds toegewijd aan de aartsengel Michaël, oorspronkelijk toebehoorde aan de „persona” of „erfpastoor” van de parochie, wat op een zeer hoge ouderdom wijst en geldt als een bewijs van stichting vóór het tijdvak waarin de algemene inrichting van de parochies in onze streken geschiedde. Ook de uitgestrektheid van de parochie pleit voor een vroege stich-

(9) *Bijdr.* VII (1908), 447-449 ; Zie ook VAN ROOY, *Oude bisdommen*, 24-25, 29, 30, 86, 122, 130.

(10) VAN ROOY, *o.c.*, 163-164.

(11) *Analectes* X (1873), 246-248.

(12) *Bijdr.* VIII (1909), 124. Zie voorts over St.-Lenaarts : S.A., KAA1 (a° 1787) ; *Analectes* (1873), 249-254 ; *Bijdr.* VIII (1909), 122-126 ; Ph. WABBES, *St.-Len. Een en ander over mijn parochie*, Antwerpen, 1924.

(13) *Analectes* X (1873), 255 ; *Bijdr.* VIII (1909), 127-128.

ting. Het valt tevens op dat de abdij te Tongerlo, die ten grondslag ligt aan de meeste stichtingen in de Noorderkempen, in Brecht slechts een hoeve bezat, nl. de „Steerthoeve”, die haar op een onbekend tijdstip door een zekere Sophia geschonken werd.

Evenmin kunnen wij een andere abdij als mogelijke stichter van de parochie aanwijzen (14), al vermoeden wij dat de St.-Michielsabdij daarbij een belangrijke rol heeft gespeeld. Dat het Brechtse grondgebied ooit integraal Tongerloos geworden zou zijn, nl. tussen 1157 en 1167, wordt nergens bevestigd (15).

In de St.-Michielskerk treffen wij drie „kapelrijen” aan : „Capellania prime misse siue Nicolai”, „Capellania Katharine et Barbare” en „Capellania Marie” (16).

De gereformeerde kerk in Zundert, waaronder naast Rijsbergen, Wuustwezel, Loenhout, Turnhout, ook Brecht ressorteerde, telde van 1615 tot 1618 onder haar leden twee Brechtenaren (17).

De Brechtse tienden, verdeeld over twaalf wagens, worden al in 1239 vermeld. Gegadigden waren o.a. de „persona”, de pastoor, de abdij Rozendaal, het college

(14) *Bijdr.* VIII (1909), 116-121 ; *Bijdr.R.* III, Jr IV (1952), 169 ; VAN ROOY, *Oude bisdommen*, 163-164 ; PRIMS, *Album pastorum*, 92 ; *Antwerpiensia* XXIII (1952), 109, 131, 133-134 ; W. v. SPILBEECK, *De abd. Tong.*, 213 ; *Berd.* 67 ; *Analectes* XXVIII (1900), 396-406 ; *Zuvern.*, 287. Naast de lokale kerkelijke instanties treft men o.a. volgende geestelijke gemeenschappen hetzij als bezitters hetzij als vruchtgebruikers aan : de abdijen St.-Michiels (Antw.), St.-Bernards (Bornem), Rozendaal (Walem), Tongerlo ; de kloosters Vredenberg (Lier), Kartuziers (Antw.) (Lier), Korsendonk (Oud-Turnhout), Falcons (Antw.), St.-Margaretadal (Antw.), St.-Catharinadal (Breda), Jezuiten (Antw.) ; het godshuis der Blauwe Broeders (Antw.) ; de begijnhoven Antw., Lier en Breda.

(15) P.C. BOEREN, *De Heren van Breda en Schoten ca. 1100-1281*, 1965, p. 11.

(16) *Analectes* XXVIII (1900), 322-323.

(17) *ZUWERN.*, 191, 211.

van Atrecht te Leuven, de priorij te Korsendonk, de heren van Immerseel, de beide heren van Brecht (18). Kerkhovenakker is blijkbaar tiendenvrij, althans in een bepaalde periode (19).

Plaatselijke indeling.

De Brechtse archivalische bronnen vermelden steeds volgende gehuchten : Bekhoven, Broekhoven, Eindhoven, Hengstbroek, Houthoven, Jukschot, Kerkhoven, Kloot, de Locht, Oostbrecht, Overbroek, Steeghoven, Sterthoven, Varenbraken, Veerle (20).

Naar het kadaster werd Brecht in 1822 ingedeeld in 13 secties (21) :

sectie A : Leege Meerrijt

B : Overbroek

C : Stapelheide

(18) A. GOETSTOUWERS, in : *H.C. Gesch.* CXIV (1949), 294 ; *Bijdr.* I (1902), 266.

(19) A° 1633, S.A. 55, D2, 23-25v° ; a° 1676, S.A. 117.

N.B. : Hier kan niet dieper ingegaan worden op het tiendenprobleem in Brecht. Zie o.a. : G. BETERAMS, *Gemeentearchieven te Brecht ...* ; MICHELSEN, *Verw. Brecht*, 82, onder verwijzing naar schepenbrief van 1601 ; *Analectes* XXVIII (1900), 396-406 ; *id.* X (1873), 250 ; PRIMIS, in : *H.C. Gesch.* CXIII (1948), 173-174, nr. 29 ; *id.*, in : *Campinia Sacra* VII, 60 ; LE ROY, *Notitia ...*, 349 vv. ; FKB, nr. 15, 101 (a° 1402), nr. 30, 129 (a° 1402), nr. 587, 2429 (a° 1402) ; S.A., Kerkelijk fonds, nrs. 1-4 ; S.A. 126, l.st. (a° 1675) ; *id.* 56, 105v°-106 (a° 1649) ; Berd. 148v° (a° 1430) ; S.A. 1893, 33v° (a° 1529) ; S.A. 1893, 32 (a° 1529) ; S.A. 1894, l.st. (a° 1534) ; S.A. 1896, 43v° (a° 1538) ; Anh. 7A, 23 (a° ca. 1520) ; Anh. 8, 65 (a° 1482) ; S.A. 1, 13v° (a° 1509) ; S.A. 1891, 71v° (a° 1525) ; S.A. 1893, 32 (a° 1529) ; S.A. 1896, 51 (a° 1538) ; S.A. 1908, 18v° (a° 1552) ; S.A. 72, 346v° (a° 1648) ; S.A. 56, 55r°-v° (a° 1642) ; S.A. 56, 101v° (a° 1648) ; *id.*, 200 (a° 1656) ; S.A. 57, 226v° (a° 1677) ; *id.*, 217v°-218 (a° 1676) ; S.A. 56, 110 (a° 1649) ; S.A. 118 (a° 1689) ; S.A. 49, 60 (a° 1596) ; S.A. 71, 57 (a° 1640) ; S.A. 96, 107 (a° 1660) ; S.A. 113 (a° 1707) ; S.A. 99, 196v° (a° 1677) ; S.A. 132, D (a° 1723) ; S.A. 132, E (a° 1787).

(20) Zie a.v. in glossarium.

(21) Kadastraal archief, Minderbroedersrui, Antwerpen.

- D : het Dorp
- E : Hengstbroek
- F : Leeuwerk
- G : Varenbraken
- H : Veerle
- I : St.-Antonius
- K : de Vraag
- L : Scherpenberg
- M : Lochtse Heide
- N : Sterrenhoven.

Van 1846 af ressorteren onder de dan zelfstandig geworden gemeente St.-Lenaarts (22) volgende secties of sectiedelen : secties F en G en delen van de secties D, E en H.

Bodem en uitzicht.

Brecht vertoont een slechts gering geaccentueerd reliëf. Het ligt ca. 24 à 25 m boven de zeespiegel. In het noorden, bij de Hoek en de Klein A, bereiken wij slechts 22 m ; vervolgens gaat het in stijgende lijn naar het zuiden toe ; bij het Molenheiken 28 m en bij het Marbeleven 32 m ; dan weer in dalende lijn met hoogten van slechts 20 m en zelfs 15 m te St.-Antonius. Door Brecht immers loopt de hoogterug tussen de resp. afwateringsgebieden naar Maas (noorden) en Schelde (zuiden) (23).

Door het Centrum voor Bodemkartering werd Brecht volledig onderzocht tot op een diepte van 1,25 m. Daaruit blijkt dat Brecht zeer rijk is aan diep-humeuze gronden of plaggengronden (i.e. humeuze bovengrond tot op een diepte van meer dan 40 cm), ontstaan door plaggen-

(22) Wet van 27 december 1846, *Staatsblad* nr. 365.

(23) Zie Mil.

bemesting sedert de 12de en 13de eeuw (24). Deze betrekkelijk oude cultuurgronden vallen samen met de oude *hovennamen*, maar komen ook voor te Overbroek, bij de Populier, de Vraag en te St.-Antonius (25). De Ferraris-kaart vertoont heel wat gelijkenis met die spreiding van oude cultuurgronden.

Waterlopen.

De waterloop van enig belang is de Kleine A of Weerij (26). De andere natuurlijke waterlopen zijn beken, beekjes en sloten, nl. Akkerseveldenloop, Gorenloop, Heesterbeek, Hengstbroekbeek, Koeblokkenloop, Lagerijbeek, Luikvonderbeek, Schaapsdijkbeek, Schoordijkbeek, Stapelheidebeek, Vlierhoekveldloop, Vlasrootse loop, Vuilestaartse waterloop, Weehagenbeek (26). Via de Grote A (onder Wuustwezel), monden ze alle uit in de Mark (te Breda), een linkerbijrivier van de Volkerak. Het kanaal Schoten-Turnhout, dat 1877 tot stand kwam, dwarst de gemeente van west naar oost.

(24) Mededeling van Ing. Fr. De Coninck, destijds werkleider bij het Centrum voor Bodemkartering, die voor ons de diep-humeuze gronden op kaart bracht (zie tweede kaart), waarvoor hier onze oprechte dank. Inmiddels werd de Bodemkaart v. België (Brecht 16 W) gepubliceerd (Gent, Rozier, 6) in 1959.

(25) Zie voorts : L. VANHORENBEECK, *De agrarische structuur van de gemeente Brecht* (Bijdr. tot de studie van de agrarische structuur in het Vlaamse land), in : *Natuurwet. Ts. XXXVII* (1955), 101-112, vooral 102-103 ; L. LEENHEER, *Beginselen der Bodemkunde* (1941), 90 vv. ; J. SEBRECHTS, *Proeve eener algemeene geschiedenis van de bodem van België* (1925), 127. Enigszins verouderde gegevens levert de geologische kaart van België met bijhorend Algemeen stratigraphisch register (Brussel, 1932).

(26) Zie glossarium s.v.

HISTORISCHE SCHETS (27)

Archeologische vondsten, o.a. lijkurnen op Eindhovenakker bij de hoeve de Driesen, op de Locht, op de Hoge Meerrijt bij Moordenaarsakker, in de Keipaalheide en de Weehagenheide, wijzen op vroegere bewoning van het Brechtse grondgebied. STROOBANT heeft het over een „cimetière mérovingien”; volgens Loë en Rahir zou het niet om Frankische maar om Belgio-Romeinse begraafplaatsen gaan, weliswaar uit het Frankische tijdperk; Leurs denkt aan urnen van het la Tène-type (ca. 500 v. Chr.); in 1921 deed men ontdekkingen uit het Tarde-noisien (28).

Leenroerig ressorteerde Brecht onder het Hertogdom Brabant, maar vóór de dertiende eeuw ontbreken tot nog toe de nodige archivalia, die ons daaromtrent concrete gegevens aan de hand zouden kunnen doen. Was Brecht een kloostergoed? Kan daarbij gedacht worden aan het stift Thorn of aan de abdijen St.-Truiden, Tongerlo,

(27) Om technische redenen wordt deze schets zeer summier gehouden; te gelegener tijd hopen we een uitvoeriger historische bijdrage elders te publiceren.

(28) Zie L. DURSIN en L. ENGELS, in : *An. Ac. Roy. Belg.* LXXVII (1930), 141-148; J. FLOREN, in : *Oudh.K.* VII (1911), 20, 35-39; *ib.*, VIII (1912), 33-37, 62-64; *ib.*, XI (1919), 34-37; *ib.*, XI (1920), 4-13, 93; *ib.*, XII (1921), 18; S. LEURS, in : *Vl. Toer.* I (1922), 242-244; A. DE LOË & E. RAHIR, in : *An. Soc. Roy. Arch. de Brux.* XXVIII (1914-1919), 57-64; R. VAN OSTAEYEN, in : *Oudh.K.* XI (1920), 4-13; *ib.*, XVIII (1927), 29-35; L. STROOBANT, in : *An. Congrès arch. hist. Malines*, 1911, 2e b., 775-787, geïll.; *id.*, *Oudh.K.* XIII (1922), 20-22; vgl. H. ROOSENS, *Het probleem der Frankische begraafplaatsen*, in : *Feestb. H.J. v.d. Wijer* II, 303-332; *id.*, *De Merovingische begraafplaatsen in België (repertorium)*, Gent, 1949, p. 45; M. MARIËN, *Oud-België van de eerste landbouwers tot de komst van Caesar*, Antwerpen, 1952; P. ROOSENS, *Toxandrië in de Romeinse en Merovingische tijden*, in : *Tax.* nr. r. XXX (1958), 35-39; *id.*, *Repertorium*, in : *ib.* XXXI-XXXII (1959-1960), 3-78 (Brecht, p. 64).

St.-Baafs en Echternach (29) ? Zodra archivalische bronnen ter beschikking staan, valt het op dat Brecht tot in het eerste kwart van de zeventiende eeuw steeds onder twee heren ressorteert, zodat er van dat ogenblik af steeds sprake is van half-Brecht. Elke halve heerlijkheid beschikte over een eigen officie met schout, schepenen en secretaris. De ene halve heerlijkheid werd bovendien steeds met Wernhout (gem. Zundert) verheven (30).

Die dualiteit bleef voortbestaan tot in 1621, van welk jaar af de gehele heerlijkheid onder het graafschap, later hertogdom Hoogstraten ressorteert. Voordien oefenden gedurende drie eeuwen de heren van Kuik en Hoogstraten resp. de heren van Bergen-op-Zoom en Zevenbergen de macht uit over de Brechtse halve heerlijkheden (31).

DE NAAM VAN DE GEMEENTE (32)

Excerpten :

1173, Nobilis quaedam matrona Bertha de *Brecte*, Miraeus I, 710 ; Welvaarts, Biogr. Wb., 261, 266 ; id., Abd. Postel, 73 (33) ;

(29) ZUWERN., 287.

(30) Id. ; ook leenboeken, cijnsboeken en schepenregisters van het Brechts archief, pass.

(31) Zie bij voorkeur : J. MICHIELSEN, *V.Br.* ; ZUWERN., 285-293 ; J. LAUWERYS, *De hertogen van Hoogstraten. H.O.K.* 1934 ; id., *Hoogstraten. Vrijheid en Heerlijkheid (XIIIe-XVIe eeuw)*. Ib. 1963 ; id., *De graven van Hoogstraten (1518-1709)*. Ib. 1965-1966 ; A. GOETSTOUWERS, *Het leen Brecht-Zundert*. Ib. 1963, pp. 196-204 ; W. MOLL, *De rechten van den heer van Bergen op Zoom*, Groningen, 1916 ; W.A. VAN HAM, *De leengoederen en de leenmannen van de heerlijkheid. Stad en land van Bergen-op-Zoom*, in : *Bijdr. Gesch.* LII (1969). Bij al die auteurs treft men uitvoeriger bibliografie aan. Voorts delen ook de Brechtse archivalia wetenswaardigheden mee over het feudale stelsel te Brecht met zijn hoofdlenen, achterlenen, smallenen, klippellenen, en de hele leenverboddingen aldaar. We menen dat daaraan een aparte bijdrage besteed kan worden, die niet thuishoort in deze toponymische studie.

(32) Vgl. glossarium nr. 666.

(33) Onder voorbehoud ; origineel niet gevonden — navraag bij het Alg. Rijksarchief en in de abdij te Postel bracht geen licht. Daar

1239, *Brecht*, H.C. Gesch. CXIV (1949), 294, nr. 14 (34); 1262, *Analectes X* (1873), 248; 1284, *Bijdr. X* (1911), 349; 1284, *ibid.*, 367; 1293, *Bijdr. XIII* (1914), 102; 1294, *Bijdr. XIV* (1923), 290; 1297, *Analectes II* (1865), 457; 1298, *Tong. II*, 307; 1317, *Tong.* 536; 1336, *Tong. III*, 800; ca. 1350, *Bijdr. XXIV* (1933), 183-185; 1356, *Bijdr. XXIV* (1933), 201; 1357, *E.A. Hoog.*, 100; 1386, *Clementeyn*, 19v°; 1395, *Bijdr. 24* (1933), 82, 83; ca. 1400, *Anh. 30*, l.st. perkam.; ca. 1400, *Anh. 32*, 11v°; 1402, *Anh. 32*, 1v°, 4v°, 8, 10; 1403, *Clementeyn*, 54; 1404, *H.C. Gesch. CXIII* (1948), 173-4, nr. 29; 1414, *Clementeyn*, 59v°; 1417, *Berd.* 36; 1420, *Berd.*, 67; 1421, *Berd.* 74v°; 1426, *Analectes*, 253; 1427, *Berd.*, 116, 118v°; 1428, *ib.*, 119v°; 1430, *ib.*, 148v°; 1431, *ib.*, 189; 1433, *ib.*, 204; 1434, *ib.*, 218v°, 223; ca. 1435, *Wern.*, 14; 1435, *Berd.*, 231v°; 1436, *Oudh.K. III* (1907), 11; 1437, *Berd.*, 286; 1440, *Anh. 3B*, pass.; 1448, 20R, 118v°; ca. 1449, *Anh. 6*, 1, 16v°; 1449-1480, *Anh. 2*, pass.; ca. 1450, *Anh. 30*, 1; 1455, *Anh. 1*, 31v°; 1460, *Anh. 1*, 39, 46; 1462, *Kl.Arch.* 7; 1465, *A. Erens*, *St.Catharinadal*, 327; ca. 1470, *Anh. 9*, 11; ca. 1520, *Anh. 7A*, 24; 1523, *S.A. 1918*, 25v°; *ibid.*, 26v°; 1524, *S.A. 1918*, 57v°; 1524, *S.A. 1891*, 62; 1524, *S.A. 2*, 16v°; 1534, *S.A. 109*, l.st.; 1536, *S.A. 1895*, 2, 25; 1537, *S.A. 2*, 153v°; 1539, *F.C.*, 43; 1539, *S.A. 1898*, 18v°; 1244, *grangiam ... de Breth*, *S.A. Rozendaal, Karton I*; *Bijdr. I* (1902), 266; 1262, *persone et curati de Brecht*, *Analectes X* (1873), 246; 1334, *FPJ III*, 288; 1335, *Bijdr. VIII* (1909), 173; 1359, *Comm.Br.*, pass.; 1395, *Bijdr. XXIV* (1933), 84; 1399, *Bijdr. XXV* (1934), 13; 1401, *A.Tong. A VII*, 9, 9; 1402, *ib.*, 44v°; 1404, *ib.*, 80; 1407, *ib.*, 149v°; 1409, *ib.*, 187; 1410, *ib.* 2^e deel, 9;

het excerpt op een psn. slaat, kan men slechts gissen dat het hier om Brecht gaat. Toch vermeld bij FÖRSTEMANN II, i, 550-551; MANSION, *Bestand.*, 27; CARNOY, *Origines*, 104 (overgenomen van MANSION, o.c.); GYSSELING, persoonl. mededeling d.d. 6 augustus 1954 en TW; LAMY, H., *L'abbaye de Tongerlooo depuis sa fondation jusqu'en 1263*, Louvain-Paris-Lierre, s.d. (1934).

(34) Blijkbaar chemisch bewerkt stukje perkament van ca. 14 cm bij 5,5 cm, berustend op rijksarchief Antwerpen, fonds Rozendaal, karton I.

1402, Anh. 32, 22v°; 1422, *Analectes X* (1873), 249; 1440, Anh. 30, 46; 1440, Anh. 3B, 13v°; 1441, Oudh.-K. XX (1929), 79; 1440-1484, Matr. Univ. Leuven I, 66 (21), 108 (14); ib. II, 62 (58), 394 (33), 490 (224); ca. 1448, Kartuiz. 15, 38v°-39; 1449-1480, Anh. 2, pass.; 1453, Anh. 1, 25v°; 1460, ib., 42v°; 1460, *Analectes X* (1873), 255; ca. 1470, Anh. 9, pass.; 1482, Anh. 8, pass.; ca. 1520, Anh. 8, 65v°; 1524, S.A. 1891, 57v°; 1525, A.Tong. A VI.20, 12; 1541, Tiel. 8bis, pass.; 1543 (Cop. 1598), Anh. 4, pass.; 1621, S.A. 54, I, 69v°; 1778, Ferr.; Mil.; 1957, gemeentestempel; 1266, *Brechtthe*, Oork. S. Bern., 273, nr. 267; 1298, *Breghte*, Tong. II, 305; 1401, Giselbertus colonus in *brech*, A. Tong. VII A, 9, 1, 35; 1471, Anh. 30, 31; 1430, Nicolaus de *Breecht*, Matr. Univ. Leuven, I, 156 (16) (onder voorbehoud); 1774, Butkens, II, 8; 1540, *bracht*, Tiel. 8, 131; 1541, Tiel. 8bis, 367; 1620, S.A. 91, 393; 1623, S.A. 130, l.st.; 1639, S.A. 131, l.st.; 1650, S.A. 47, 14bis r°-v°; 1671, S.A. 47, 416r°-v°; 1707, S.A. 48, 61v°; ca. 1771, Anh. 11B, 159v°; 1957, V.; 1692, *Breght*, S.A. 128, l.st.; 1695, S.A. 132; 1729, S.A. 132, C; 1774, S.A. 122; 1708, *Braght*, S.A. 111; 1720, S.A. 117; 1753, *bregt*, S.A. 59, 2v°-3; s.d., *Breycht*, Le Glay, Cameraco Christiano, 494.

Vgl. *Brasschaat* (TW, Brahtis gatwōn-f. „weg naar Brahti > Brecht"): 1267, fossa que est versus orientem in *Brecsgate*, Oork. S. Bern., 279, nr. 273; id., *Brecsgata*, Abd. Bornem S. Bern., Rub.K. III (vlgs. G.C.A. Juten, Tax. Nbr. XII (1905), 236-237) (35); 1428, *Brechtscate*, Berd. 125; 1458, *brechtscate*, Anh. 1, 73v°; 1463, *brexgate*, Anh. 1, 60v°; 1570, *brechtsschaet*, S.A. 1921, 67; 1595, *Brechtsschaet*, S.A. 49, 29; 1648, *Brechtsschaet*, S.A. 72, 348.

(35) S. merkt op dat Miraeus IV, 249, *Breesgata* las en daarbij *c* voor *e* aanzag; MANSION, *Bestand.*, 27 en CARNOY, *Origines*, 103 nemen de verkeerde lezing over. Zie voorts over Brasschaat: N.G.N. IX (1934), 13; VINCENT, N.d.l., 55; MANSION, *Bestand.*, 27, 44; CARNOY, *Origines*, 103; H. PEETERS, *Oorsprong van de namen van de gem. en geh. der prov. Antw.*, 33, 57; K. PEETERS, *Kempische Landschapsgesch.*, 87.

Vgl. voorts : 1299 (Cop. 1644), locum vulgariter dictum *brechteruoert*, S. Bern. Cart. Nigr. B, 13 (onder Westmalle).

Voorts elders : 1475, tClooster van Roosendale ou(er) Johannes vande(n) velde kindere(n) va(n) wouters v(er)schuere(n) goede(n) gheheten de *hoogbrecht*, Kerkarch. Heist op den Berg, nr. 590, 20r^o op RAA (36).

Spelling (37) :

a. Nu : *Brecht*.

b. Vroeger :

Brecte : in het Mnl. schrift komt enerzijds *c*-spelling voor voor de stemloze fricatief, anderzijds naast *cht* ook *ct* ; auslaut *-e* : verdopte uitgang, die geleidelijk zal verdwijnen (38).

Brech : *cth* voor *cht* (39).

Brechthe : *th* voor *t*, waarvan oorzaak en bet. niet bekend (40).

Brech : verdwijning van auslaut *-t* na *ch* (41).

(36) Zie voorts : FÖRSTEMANN II, 1, 550-551, s. Braht ; MANSION, *KVAVM* (1930), 17-18 ; ID., *Bestand.*, 27 ; CARNOY, *Origines*, s. Bra, Bracht, Brasschaat, Brecht, Braz-lez-St.-Hubert ; HOUET, *Mod. Wb. der Belg. Gemeenten*, s. Brecht en Bracht ; *Lijst der Aardrijkskundige Namen van Nederland* (uitg. K.N.A.G., Leiden, 1956), alwaar Brachterbeek en Maasbracht ; DITTMAYER, S.S.B.L., 88 ; ID., *Rh. Fl.*, 38 ; BACH II, §§ 253, 362, 375, 466.8.473. a.4, 555, 558.3, 622 ; *Müllers Deutsches Ortsbuch* (Wuppertal-Barmen, 1956), s. Bracht en Brecht ; Systematisch en alfab. register van pln. voor Nederl., de Nederl. sprekende delen van België en Noord-Frankrijk en het noordwesten der Duitse bondsrep. (A'dam-Antw., 1962), s. Bracht en Brecht ; GYSSELING, TW, s. Bra, Bracht, Brecht.

(37) H.J. VAN DE WIJER, *Onze Vlaamse Gemeentenamen in mod. spelling*, Leuven, 1931, 20.2 ; *ib.*, St.-Lenaarts, 27.2.

(38) VAN LOEY, *Mnl. Spraakk. Klankleer*, § 110.b ; § 111.

(39) VAN LOEY, *Zuidw. brab.*, 195 ; ID., *Mnl.*, o.c., § 113.

(40) VAN LOEY, *Mnl.*, o.c., § 111A.

(41) VAN LOEY, *Mnl.*, o.c., § 114d.

Bracht : *a* beantwoordt aan de uitspraak in de V.

Breecht-Breycht : *ee-ey* wijst op rekking van de *ě* vóór *cht* (42).

Brec-s-(gata) : zie over de waarde van *c* s. Brechte ; wegvallen van *t* vóór *s*, gevolg van assimilatie (43).

Brex-(gate) : *x = cs*, mogelijk met spellingsuitspraak *k* i.p.v. *ch* ? (44).

c. grafie *e-a* : de oudste grafiën hebben *e*, slechts in de 16de eeuw komt *a* voor. De huidige uitspraak in de V. is *ã* of met rekking *ā* (45). Mansion (46) heeft vroeger reeds zeer gevat dit *e-a* probleem ter sprake gebracht, meent dat umlaut van oorspronkelijke *a* hier onmogelijk is (47) en vraagt zich ten slotte af „of de uitspraak wel ooit Brecht geweest is ... Dat de *a* niet een plaatselijke afwijking voor *e* is, bewijst de uitspraak van woorden als *echt*, *recht*, *slecht*, enz., die in de streek duidelijk met *e* gehoord worden”. S. vermoedt dat *e* ontstaan kan zijn door associatie met de psn. op *-brecht* en besluit : „de uitspraak *Bracht* is een werkelijkheid en er is geen reden om aan te

(42) VAN LOEY, *Mnl., o.c.*, § 12, Opm. ; ID., *Zuidw. brab.*, 175-176.

(43) VAN LOEY, *Mnl., o.c.*, § 116, Opm. 2.

(44) Zie over de verschillende waarden van de consonanten ook MANSION, *O.G.N.*, 140 ; VAN LOEY, *Mnl., o.c.*, pass. ; ID., *Vormleer*, §§ 9-11.

(45) Vgl. CORN. VERVL., 290 ; PEETERS, *Eigen Aard*, 108.

(46) *KVAVM* (1930), 17-18.

(47) MANSION beroept zich erop, dat het os. *braht* de *a* bewaart en dat in het Saksisch de umlaut veel meer verspreid is dan in het Nederlands ; hij geeft nochtans toe dat hier en daar een uitzondering op de regel gevonden kan worden. Zie echter in verband met al dan niet tegenwerken van de umlaut door *-cht*, J. FRANCK (*Mndl. Gramm.*, § 33), die umlaut wel mogelijk acht in Limb. en Brab. dialecten. Ook VAN LOEY (*Mnl., o.c.*, § 6, Opm. 2) acht umlaut mogelijk voor Gelderland, Overijsel, Limburg en zelfs Brabant, zodat *Brecht* dan toch een umlautsvorm zou kunnen zijn. De huidige dialectische uitspraak met *a* zou dan toe te schrijven zijn aan een minder intensief vocaliseren onder invloed van de volgende *-cht*, zodat het velare karakter de overhand kreeg (zie ook J. FRANCK, *o.c.*, § 64).

nemen dat *Brecht* zich tot *Bracht* zou ontwikkeld hebben, terwijl de omgekeerde hypothese lang niet onws. is”.

Etymologie :

Reeds J.F. WILLEMS (48), KREGLINGER (49), BERNAERTS (50), H. PEETERS (51), hierin gevolgd door J. MICHIELSEN (52), waagden een verklaring en zagen in de pln. de bekende psn. *Brecht* (Albrecht, Gijsbrecht, Robrecht, enz.). Daartoe werden de auteurs allicht verleid door het vocalisme van de oudste grafieën, die weliswaar uit associatie met de psn. ontstaan zouden kunnen zijn (53). Kreglinger (54) vermoedde echter reeds verwantschap met *braak*, *brach* „jachère” en Peeters (55) dacht aan de bet. „lede, voerde”, echter zonder bewijsvoering. FÖRSTEMANN (56) denkt niet aan verband met *die brache*, wel aan verwantschap met nnd. *wrechte* „omheining” of on. *braut* „een door het vellen van bomen aangelegde weg”. LINDEMANS (57) ziet in *brec* „verband met braakland”. MANSION (58) gaat uit van het ohd. en os. *braht* (59), een afleiding met -ti-suffix van een wortel van *breken*, en komt tot de bet. „een land dat gebroken is, dus bewerkt, bebouwd, een synoniem van

(48) *Belg. Museum* V (1841), 395.

(49) *Mém. hist. et étym.*, 21.

(50) *Études étymologiques et linguistiques sur les noms de lieux bas-allemands de la Belgique*, in : *Ann. Ac. Arch. Belg.* XL (1886), 127.

(51) *Oorspr. v.d. namen der gem. en geh. der prov. Antw.*, 59-60.

(52) *Oudh.K.* II (1906), 36 vv.

(53) Zie MANSION, cfr. *supra*.

(54) *O.c.*

(55) *O.c.*

(56) II.1,550-551, s. Braht.

(57) *Pln.* 32.

(58) *KVAVM* (1930), 17-18 ; *id.*, *Bestand.*, 27 ; tevens vermeld door SCHÖNFELD in *N.G.N.* XII (1948), 5.

(59) HOLTHAUSEN (*As. Elementarbuch*, 229) vermeldt *brahtom*, N.a. stam „lawaaï” en zw. ww. *brakon* „kraken”.

kouter, akker", mogelijk maar minder ws. „gebaande weg; toegang die men zich verschaft heeft door in het bos te kappen of iets dergelijks" (60).

CARNOY (61) gaat uit van germ. **brakti*- met bet. „*brisure, fraiture, défriché*". Elders (62) voert dezelfde auteur aan: „*l'onomastique nous montre avec évidence que sauf en Campine* (onderstreept door onszelf) *et dans les Polders, notre pays était intensement boisé au début du moyen-âge, bien que les Gaulois et les Romains aient déjà dégagé certaines parties spécialement fertiles ... Un lent travail de défrichement ... sarts ... fractura > Fraiteur, Frateur, de Fraiture ... nld. : bracht ... dans ... Brecht, Maasbrecht* (sic) — wall. Bra, Bras, Delbraz ... nl. van *Bracht*. Il s'agit dans les deux cas de „*briser les arbres*" (63).

Het „*sauf en Campine*" is blijkbaar in tegenspraak met de door de auteur voor ons *Brecht* gegeven verklaring. J. VERHAERT (64) en J. VAN GORP (65) hebben reeds op de vroegere bebossing van de Kempen gewezen.

PETRI (66) neemt de door Jellinghaus (67) voorgestelde bet. over, nl. *wrechte* „*Zaun, Einfriedigung*" (68). NAARDING (69) bespreekt *Bracht* bij de ontginningsnamen en leidt het terug op **brakida* „*het braakland*". Ook GYSSELING (70) denkt bij *Brecht, Bracht, Bra, Bras* aan een

(60) Vgl. DITMAIER, cfr. *infra*.

(61) *Origines*, 104.

(62) *Orig. Fam.*, § 135.

(63) Vgl. tevens MANSION en DITMAIER.

(64) *Kemp. Landschapsgesch.*, 7-17.

(65) *Ib.*, 18-26.

(66) *Germanisches Volkserbe ...*, 589, s. Braht.

(67) *Die westfälischen Ortsnamen nach ihren Grundwörtern*, 34.

(68) Zie ook FÖRSTEMANN en BACH.

(69) *MVN XXVIII* (1952), 78-79.

(70) Persoonlijke mededelingen resp. d.d. 6 augustus 1954 en 19 april 1955.

germ. **brakti* „dat toch een afleiding lijkt te zijn van *brikan* ‘breken’, en vraagt zich af of de bet. ‘ruine’ niet mogelijk is”. In zijn TW pleit hij voor de bet. „bergaan-
duiding” (71), verwijst naar *Bra* en *Bracht* en gaat dan voort met „Ligt op een heuvel van 25 m.” Die heuvel kan in de praktijk niet hoger zijn dan 5 m, daar het Brechts reliëf schommelt tussen 20 en 32 m. Bij de kerk in het dorpscentrum kan men inderdaad een lichte glooiing waarnemen. Onder *Bracht* (72) verwijst dezelfde auteur naar „*Brecht-brakti* -f. zu *brikan*, die germ. Entsprechung von rom. *fractura*”. DITTMAYER (73) stelt een heel nieuwe etymologie voor. Hij noemt de tot nog toe voorgestelde verklaringen onbevredigend, nl. verwantschap met D. *Brache* (ndl. braak) (74), met ndd. *wrechte* „Zaun” (75) en met lat. *fracta* „Bruchstück” (76). Ook hij noemt *Bracht* een *ti*-afleiding (77), maar wenst ze niet in verband te brengen met het ww. *brechen*. Zijn taalkundig bezwaar formuleert hij aldus : „von der V. Ablautsreihe werden *ti*-Ableitungen höchstens von den schwundstufigen Formen gebildet, niemals aber von der 2. Hochstufe” (78). Daar het bij *ti*-afleidingen echter om dever-

(71) *Top. Woordenboek*, 185.

(72) *Id.*, 180.

(73) *Zs.f.d.A.u.Lit.* LXXXIV (1952), 177-178; later in *Rh. Fln.*, 38.

(74) DITTMAYER citeert hier J. LEITHÄUSER, *Bergische Ortsnamen* (1901), 185 en D. ESCHBACH, *Die Ortsnamen des Kreises Düsseldorf*, in : *Beitr.z.Gesch. des Niederrheins* VI (1891), 18.

(75) H. JELLINGHAUS, *Die westfälischen Ortsnamen* (1923), 36.

(76) K. SCHULTE-KERSMECKE, *Die Ortsnamen auf mert (mart), bert (pert), bracht (brecht)*, in : *Zs.f.rhein.u.westf. Volkskunde* XXIV (1927), 43-46; *id.*, *Was bedeutet das Namenwort bracht?*, in : *ib.*, XXV (1928), 185-190.

(77) FR. KLUGE, *Nominale Stammbildungslehre*, § 127 ff.

(78) D. *brechen*, ndl. *breken* oorspronkelijk e-ablautreeks (vgl. got. *giban*, *gaf*, *gbum*, *gibans*). Zie over overgang naar de 4° ablautreeks, STREITBERG, *Urgerm. Gramm.*, § 105.4; SCHÖNFELD, *Hist. Gramm.*, 5, 11; vgl. ook in de spraakkunsten : got. *brikan* - *brak* -

bativa gaat, moet uitgekeken worden naar een passend ww., dat de auteur vermoedt in het ohd. (*gi*)*brahjan* (os. **brakjan*) „einkerben, zeichnen, markeren” (79), verwant met idg. **mrog-* „Grenze”. Hij verklaart dan *Bracht* als „ein durch Marken und Grenzzeichen abgestecktes Geländestück, das wohl zum Zweck der Rodung und Urbarmachung aus dem Waldbezirk herausgenommen und einer Person oder Personengruppe zur Nutzung und Bearbeitung übereignet wurde”. MOERMAN (80) citeert JELLINGHAUS (81), maar besluit „*Bracht* kan evengoed, zo niet beter, behoren bij *braak*”.

BACH (82) vermeldt *Bracht* resp. onder Wald und Waldwirtschaft, Ackerland und Ackerwirtschaft en Einfriedigung und eingefriedigte Grundstücke, met de resp. betekenissen „woud”, misschien hetzelfde als „braak” en ndd. *wrechte* „omheining”. Hij citeert o.a. Jellinghaus en Dittmaier en rangschikt de naam bij de „typische Rodungsnamen” (83).

Brecht, *Bracht*, mogelijke afleiding van een ander ww., nl. ohd. *brāhhôn* „scindere (humum)”, os. *gi-brākon*, mnl. *braken* (vgl. os. *brakon* „kraken”) (84), wat ons weer op het spoor brengt, waarvan reeds Mansion uitging.

brēkum - *ga* - *brukans*, ags. *brecan* - *broec* - *broecon* - *gibrocen*, ohd. *brēhhan* - *brah* - *brāhhum* - *gibrohhan*, os. *brekan* - *brak* - *brākum* - *gibrokan*, mhd. *brēchen* - *brach* - *brāchen* - *gebrochen*, mnl. *breken* - *brak* - *braken* (*broken*) - *gebroken* (dit laatste bij VAN LOEY, *Mnl. Spraakk. Vormleer*, § 72). Zie ook de Wbn. : KLUGE-GÖTZE, s. *brechen*; F.-V.W., s. *breken*; VERCOULLIE, s. *breken* en p. 414 s. *bhre-g*. Zie over *-ti-* afleidingen ook SCHÖNFELD, o.c., § 136.a.

(79) E.G. GRAFF, *Althochd. Sprachschatz oder Wörterbuch der althochd. Sprache ...* (1834-1842), III, 268.

(80) *Ndl. Pln.*, s. *bracht*.

(81) Zie DITTMAYER.

(82) *Deutsche Namenkunde*, II, §§ 362, 369, 375.

(83) *O.c.*, § 622.

(84) F.-V.W., s. *braken*; *Ahd. Wb.* (Akademie Verlag, Berlin, 1968), s. *brāhhôn*, nhd. *brachen* „das Brachfeld im Juni zum erstenmal mit dem Pflug umstürzen, umbrechen” & s. *braht*.

Samenvattend menen wij uit de verschillende stellingen, afgezien van de omstreden etymologie, te mogen besluiten dat de naam *Brecht* op ontginning wijst van eertijds onbebouwd terrein, mogelijk een bos, al dan niet op een hoogte gelegen.

BRONNEN EN BIBLIOGRAFIE

I. — ONUITGEGEVEN BRONNEN.

1. *Privé-archief van de Fürsten zu Salm-Salm*, berustend op het kasteel te Anholt (Kr. Borken, Rheinland-Westfalen) (85). T. XVII = Fonds Brecht :

Anh. 1 : Leenboek 1449-1469

Anh. 2 : Leenboek 1449-1480

Anh. 3 : A. Chynsboek 1559 (kopie van 1618 ; overgeleverd aan A. Waechmans in 1642)
B. Leenboek 1440

Anh. 4 : Leenboek 1543 (kopie 1598)

Anh. 5 : Leenboek van der Noot 1559 (vgl. met Feoh, f° 188-224)

Anh. 6 : Leenboek ca. 1449

Anh. 7 : A. Leenboek ca. 1520
B. Leenboek 1491-1503

Anh. 8 : Leenboek 1482 (?)

Anh. 9 : Leenboek ca. 1470

Anh. 11 : A. Cijnsboek ca. 1626 (bijschrijvingen tot ca. 1780)

B. Cijnsboek ca. 1626 (bijschrijvingen tot ca. 1785)

Anh. 30 : Leenboek 15de eeuw (ca. 1400, ca. 1450, 1453, 1475, 1476, 1484, 1487 ; enkele bijschrijvingen tot 1634)

Anh. 32 : a) Leenboekfragment op perkament ca. 1400 (mogelijk 1370)

b) Leenboekfragment op papier van 1402.

(85) Zie *Oudh.K.* 1907, 49 ; J. LAUWERYS, *De leenboeken van Hoogstraten*, Brecht (1949), 5-6, 8. De laatste heren van Hoogstraten, waaronder Brecht ressorteerde, waren de Fürsten zu Salm-Salm, die op het einde van het „ancien régime”, het archief overbrachten naar Duitsland. De leen- en cijnsboeken aangaande Brecht werden ons welwillend ter hand gesteld door de bereidwillige tussenkomst van Dr. J. Lauwerys, eredecken te Hoogstraten, waarvoor hier onze oprechte dank. Een uitvoeriger beschrijving van dit archief hopen we eerlang elders te publiceren.

2. *Rijksarchief Antwerpen. Fonds Brecht* (S.A.) (86).

Klein Fonds :

1. Leen ende proceduer rolle van het leenhof genaemd den eigendomme in Brecht ende eenige overdrachten a^o 1598-1627 ; 1677-1693. (L.R.) 3227
2. Leenboek 1591-1613. (L.B.) 3226
3. Let- en Lastboeken 1762. (L.L.) 2808
- 3bis. Specificatieboek 1747-1803 (enkel pln. van Wuustwezel) 3236
- 3ter. Specificatieboek. (S.B.)
4. Wettelijke akten 1598, 1619, 1656 (W.A.E.), 1669, 1681, 1694, 1751 (W.A.).
5. a) Rekeninghe bewijs ende reliqua die doende is van cornelis wouters jacob geertssoon als borge-meester geweest synde vanden dorpe van brecht, 1657-1658 (C.W.). 2738
b) Soldaterijboek 1710, 1713, 1750, 1751 (geen toponiemen).
c) Notarisakte 1724.
6. Wettelijke akten 1582, 1606, 1611, 1676, 1680, 1686, 1689, 1694.
7. Akten op perkament 1462, 1542 (F.S.N.), 1543, 1560, 1564, 1573.
8. Varia : a) Schepenakten 1557, 1561, 1573, 1575, 1615, 1639 (I).
b) Notarisakten 1522, 1643, 1688, 1724, 1726, 1741, 1743 (II).
c) Sommieren staat van Brecht 1684 (III).
d) Soldaterij, Geldzaken 1651, 1671 (IV).
e) Leenbrief 1575 (V).

(86) Aanvankelijk gebruikte verkortingen — vóór de uniformisering onder S.A. — worden tussen haakjes vermeld.

Groot Fonds (87)

- 1-2. Notulen van schepenakten :
 1. 1505-1522 B.911
 2. 1522-1537 B.912
- (3-7) Manualen van notarissen der schepenbank (88)
 3. M. Jordaens 1516-1529
 4. *id.* 1532-1540
 5. *id.* 1541-1550
 6. *id.* 1551-1562
 7. L.v.d.Poel 1563-1567
- (8.) Registruur notariatus Leonhardi vande Poel
 scepenenclercq :
 1567-1574 (88)

(87) Sedert ons onderzoek (nummering 1) werd op het rijksarchief te Antwerpen een nieuwe klassering ingevoerd (nummering 2), wgens de overheveling van de nrs. 3-8 naar het Notariaat. Later heeft Dr. G. BETERAMS (*Inventaris van de gemeentearchieven van Brecht*, Brussel, 1968) het intussen aangevulde Brechtse archief geheel opnieuw geclassificeerd (nummering 3), echter onder verwijzing naar nummering 2. In het overzicht plaatsen we nummering 1 tussen ronde haakjes ; achteraan volgt het nummer van de catalogus Beterams. Jammer genoeg blijken ten gevolge van de herklassering enkele oude nummers onvindbaar.

(88) Notariaat nrs. 1890-1921 :

a) 1890-1914. Michiel Jordaens, notaris en secretaris, 1516-1563, 25 dln. :	1908. 1552-1553 id.
1890. 1516-1520 ; voordien nr. 3	1909. 1553 id.
1891. 1523-1525 id.	1910. 1555-1556 id.
1892. 1527-1528 id.	1911. 1557-1558 ; voordien nr. 5
1893. 1528-1529 id.	1912. 1558-1559 id.
1894. 1532-1534 id.	1913. 1559-1560 id.
1895. 1536-1537 id.	1914. 1562-1563 id.
1896. 1537 id.	b) 1915-1916. Geraerd van der Veken ; voordien nr. 6 :
1897. 1537-1538 id.	1915. 1513
1898. 1539-1540 ; voordien nr. 4	1916. 1513-1516
1899. 1541-1543 id.	c) 1917-1918. Ackermans ;
1900. 1543 id.	voordien nr. 6 :
1901. 1543-1544 id.	1917. 1522-1523
1902. 1544-1545 id.	1918. 1523-1524
1903. 1546 id.	d) 1919-1921. Lenaart van de
1904. 1546-1547 id.	Poel, schepenklerk-notaris :
1905. 1547-1548 id.	1919. 1565-1566
1906. 1549-1550 ; voordien nr. 5	1920. 1566-1567 ; voordien nr. 7
1907. 1551 id.	1921. 1567-1574 ; voordien nr. 8

3. (9). Tafel van enige schepenprotocollen :
1522-1581 B.178
- 4-40 (10-46). Schepenregisters 1522-1805 :
- 4(10). 1522-1537 (S.P.10) B.179
 - 5(11). 1548-1557 (S.P.11) B.180
 - 6(12). 1556-1557 (S.P.12) B.180
 - 7(13). 1557-1563 (S.P.13) B.181
 - 8(14). 1545-1568 (S.P.14) B.3195
 - - 1564-1565 (S.P.°) B.181
 - 9(15). 1565-1573 (S.P.15) B.182
 - 10(16). 1573-1580 (S.P.16) B.182_a
 - 11(17). 1569-1581 (S.P.17) B.3196
 - 12(18). 1591-1608 (S.P.18) B.3197
 - 13(19). 1595-1615 (S.P.19) B.183
 - 14(20). 1608-1616 (S.P.20) B.3198
 - 15(21). 1615-1632 (S.P.21) B.184
 - 16(22). 1616-1630 (S.P.22) B.3199
 - 17(23). 1630-1641 (S.P.23) B.3200
 - 18(24). 1630-1727 (S.P.24) B.1876
 - 19(25). 1632-1657 (S.P.25) B.185
 - 20(26). 1635-1650 (S.P.26) B.1197
 - 21(27). 1635-1657 (S.P.27) B.1196
 - 22(28). 1652-1655 (S.P.28) B.1199
 - 23(29). 1649-1661 (S.P.29) B.1198
 - 24(30). 1660-1667 (S.P.30) B.186
 - 25(31). 1667-1672 (S.P.31) B.187
 - 26(32). 1672-1680 (S.P.32) B.188
 - 27(33). 1672-1705 (S.P.33) B.909
 - 28(34). 1681-1687 (S.P.34) B.189
 - 29(35). 1687-1690 (S.P.35) B.190
 - 30(36). 1690-1700 (S.P.36) B.191
 - 31(37). 1700-1710 (S.P.37) B.192
 - 32(38). 1707-1720 (S.P.38) B.193
 - 33(39). 1726-1731 (S.P.39) B.195
 - 34(40). 1740-1748 (S.P.40) B.196
 - 35(41). 1750-1759 (S.P.41) B.197
 - 36(42). 1757-1778 (S.P.42) B.1877
 - 37(43). 1759-1775 (S.P.43) B.198
 - 38(44). 1775-1784 (S.P.44) B.199
 - 39(45). 1784-1791 (S.P.45) B.200

- 40(46). 1791-1805 (S.P.46) B.201
- 41-42 (47-48). Vernieuwing van schepenbrieven van Antwerpen en elders :
- 41(47). 1648-1672 B.908
- 42(48). *b.* 1705-1725 B.194
a. 1705-1726 B.910
- 43-46 (49-52). Geloofboeken :
- 43(49). 1595-1596 B.3208
- 44(50). 1614-1632 B.3204
3205
3206
3207
- 45(51). 1646-1686 B.1381
- 46(52). 1686-1724 B.1382
- 47 (53). Schuldbekentenissen 1673-1686 B.?
- 48 (54). Gelooften en Attestatiën 48. 1617-1622 B.1377
- 49 49. 1628-1631 B.1378
- 50 (55). Certificatie- of Attestatieboek 1626-1630 B.3202
1631-1635 B.3203
- 51-52 (56-57). Procuratie-, Certificatie- en Attestatieboeken :
- 51(56). 1637-1662 B.1379
- 52(57). 1662-1725 B.1380
- 53 (58). Certificatie- en Procuratieboek des dorps van Brecht gehouden door den secretaris der halve heerlijkheid toekomende den heer van Bailleul :
1608-1611 (C.P.B.) B.3201
- 54-55 (59-60). Requestboeken :
- 54(59). 1753-1778 B.26
- 55(60). 1778-1791 (R.B.) B.27
- 56-82 (61-87). Registers van'acten judiciael' of rollen :
1568-1796 (A.J.)
56(61). 1568-1570 B.913
57(62). 1571-1578 B.914

- 58(63). 1588-1600 B.915, 916, 917
59(64). 1600-1605 B.918
60(65). 1607-1610 B.919
61(66). 1610-1612 B.3211
62(67). 1612-1613 B.921
63(68). 1614-1616 B.922
64(69). 1620-1626 B.924
65(70). 1630-1634 B.3217
66(71). 1640-1644 B.926
67(72). 1644-1649 B.927
68(73). 1649-1653 B.928
69(74). 1653-1659 B.929
70(75). 1663-1666 B.931
71(76). 1667-1669 B.932
72(77). 1670-1672 B.933
73(78). 1675-1677 B.935
74(79). 1681-1682 B.937
75(80). 1683-1686 B.938
76(81). 1690-1694 B.940
77(82). 1694-1699 B.941
78(83). 1709-1726 B.943
79(84). 1727-1757 B.944
80(85). 1758-1771 B.945
81(86). 1771-1782 B.946
82(87). 1782-1796 B.947
- 83 (88). Rolle van rechtelijke akten inzake onroerende goederen = besetboeck :
1709-1743 (R.R.A.) B.1184
- 84-98 (89-103). Judiciaire akten en proceduur :
- 84(89) . 1608-1610 B.3210
85(90) . 1612-1619 B.3212, 3213
86(91) . 1616-1620 B.923
87(92) . 1619-1623 B.3214
88(93) . 1627-1633 B.925
89(94) . 1623-1630 B.3215, 3216
89a . 1603 B.3209
89c . 1611-1612 B.920
90(95) . 1635-1641 B.3218
91(96) . 1659-1667 B.930
92(97) . 1667-1670 B.932

- 93(98) . 1672-1678 B.934
94(99) . 1677-1680 B.936
95(100). 1686-1690 B.939
96a(101). 1689-1691 B.1182 (besetboecken)
96b(101). 1694-1708 B.1183
97(102). 1699-1709 B.942
98(103). 1718-1726 B.1200
-- --- 1619-1628 (leenhof graaf van Bail-
leul) B.3219
- 99 (104). Besetboecken 1675-1689 B.1181
100 (105). Criminele rol : 1681-1735 B.1168
101-103(106-108). Vonnisboeken :
101(106). 1663-1683 B.948
102(107). 1683-1778 B.949
103(108). 1779-1793 B.950
- 104 (109). Processtukken : 1516-1785 (verspreid in
cat. Bet.)
- 105-125(110-130). Wettelijke akten, verkopen, process-
tukken 17de en 18de eeuw (verspreid in cat.
Bet. ; o.a.
105(110) B.1170
110(115) B.334
114(119) B.1053
- 126 (131). Schepenakten en notariële akten :
1611-1784 B.271
- 127 (132). Varia :
1) Stukken betr. de familie Leys : 1597
2) Salm-Salm goederen te Brecht : 1780-1786
3) Wettelijke akten : 17de en 18de eeuw (vers-
preid in cat. Bet. ; o.a. 132D = B.205,
132E = Bet. 2543)
- 128 (133). Testamenten (Van de Velde, onderpastoor
te Brecht) :
1760-1779 B.?
- 129 (134). Perkamenten en papieren met zegels :
1630-1791 B.P1-P66
- 130-131(135-136). Protocolen notaris L. Heyns te
Brecht :

1716-1732 :

- 130 (135) 1716-1726 (hierin ook Gierle) B.?
131 (136) 1732 B.?
132 (137). Loenhout. Register van allerhande contracten en voorwaarden :
1521-1532 (overgeheveld naar Fonds Loenhout).
133 (138). Westmalle. Register van wettelijke akten :
1531-1535 (naar Fonds Westmalle)
134 (139). Processtukken, contracten en rekeningen meestal betr. Wuustwezel :
1439-1769 (deels naar Wuustwezel) (1752-1771 B.3154)
135 (140). Notariële akten betr. Westmalle. Notaris Ant. Boterpot (naar Westmalle)
136 (141). Notariële minuten van H. Botterschoot. Bouwel : 1671-1676 (J.B.) (naar Bouwel).

Fonds van de domeinen.

Domaines nationaux des biens domaniaux vendus par le gouvernement français. Ventes faites en vertu des lois de 16 brumaire, 9 germinal, 2 fructidor, an 5 (D.N.).

1. Sommier des rentes (communautés religieuses dont les biens ont été séquestré (Dom. n° 1).
2. Sommier de consistance des rentes nationales (Dom. n° 2).
3. Registre de dépôt des déclarations de rentes et créances hypothécaires (art. 12 de la loi du 6 mai 1848) (Dom. n° 3).
4. Etat des rentes et créances inscrites au bureau des hypothèques à Anvers, et non déclarées pour le paiement de la cotisation de 5 % due à titre d'emprunt en conformité de la loi du 6 mai 1848 (Dom. n° 4).
5. Id. Bureau des hypothèques à Turnhout (Dom. n° 5).
6. Id. Bureau des hypothèques à Turnhout (Dom. n° 6).

- 7.Id. Bureau des hypothèques à Turnhout (Dom. n° 7).
- 8.Id. Bureau des hypothèques à Turnhout (Dom. n° 8).
- 9.Liasse de déclarations de rentes et créances hypothécaires conformément à la loi du 6 mai 1848 au bureau de Brecht (Dom. n° 9).
- 10.Table alphabétique des déclarations de rentes, etc. au bureau de Brecht conformément à la loi de 1848.
- 11.Brecht. Proces voor schepenen van Brecht tusschen Martens-Weduwe Jan k.y. Dombroecx, 1643.
- 12.Conditiën van verkoping der goederen van Salm-Salm onder Brecht, 18de eeuw.

Fonds Falcon.

18. Facons groot caertboeck der goederen ...
f° 16 „hoeve tot Brecht te Beckhouen inden Hoeck”,
door Corn. Corn. Henselmans, 1654 ;
f° 20 „hoeve te Brecht Houthouen tot St-Lenaerts”,
door Corn. Corn. Henselmans, 1654 (F.18).
19. Caertboeck der gronden, landen, bemden, bosschen
competeerende Facons clooster binnen Antwerpen
gemaect door den gesuoren landtmeter P. Riquier,
1736, „gecopieert ende van 't groot in 't cleyn gere-
duceert ... uyt den caertesboeck ... genaect door
Adriaen Hendricx, Cornelis Henselmans, J. Bapt.
Barbiers, François Lauwereys ende Jan Carel van
Liere gesuore landtmeters ... Latere bijvoegsels : „de
vreheijde” achter Overbroek onder Brecht, door
landmeter G. Antonis ... (F.19).

Kerkelijk Fonds Brecht (KAA) (89).

1. Bundel met dubbele originelen betr. de staat van goederen en de lasten van de kerk, het pastoorschap, het

(89) Zie ook G. BETERAMS, *Inventaris van het kerkarchief van Brecht*, in : *Inventarissen van Kerkarchieven II*, Rijksarchief Antwerpen, Brussel, 1971, pp. 28-69.

kapelaanschap, de kosterij, de kapellen, de fundatie van de armen, opgesteld naar de ordonnanties van de 22 mei 1786 en de 4 januari 1787.

2. Manualen in 4° betr. de verdiensten en de inkomsten van de kosterij bij de kerk van Brecht : 1720-1722 en 1764-1770.
3. Bundel betr. rechtelijk geding tussen de pastoor van Brecht, bedienaar tevens van de St.-Antoniuskapel, en het college van Atrecht te Leuven, inzake bevoegdheid : 1693, 1694 (hierin ook kopie van een akte van 1261).
4. Charters betr. de kerk van Brecht : 1515, 1580 en 1693.
5. Rekening van de kapelmeester van St.-Lenaarts : 1782.

Kerkelijk Fonds St.-Lenaarts.

Akte van 1782 betr. reparatie van de kerk te Brecht.

Fonds Kartuizers.

Zie Verkortingen s.Kartuiz.

Fonds Loenhout.

Zie Verkortingen s.Loenhout.

Fonds Tielen.

Tiel.8bis Registerboek vanden leenen toebehoorende der heerlyckheyt van thielen, die nu houdende es Jonckheer Philips van leefdaele ... van welken leenen die gronden gelegen syn binnen den dorpe tot thielen, lichtaert, ghierle, Brecht ende Myerdt ... 1541

Tiel.22 Chynsboek toebehoorende heer Rogier van leefdael als man ende momboir van vrouwe Anna van leefdael ende Jn dyer qualiteyt heer van Thielen ende Jnde Ghierle etc. waervan de

panden geleghen zyn onder Thielen, Ghierle,
Lichtaert, Rielen ende Brecht ... 1650

3. *Algemeen Rijksarchief Brussel — Feodale Kamer van
Brabant*

- nr. 99 het leen onder Brecht van Franck Graue
 van oestrauant heere van Borssel ...
 a° 1458
- nr. 2429 ...thienden ... van brecht ... a° 1495
 (+ kopie a° 1402)
- nr. 6117bis Hooftleenboek van 1570 (toebehorend
 aan de graaf van Hoogstraten, heer van
 half Brecht; opgesteld door Eeuwout van
 Eemeren, stadhouder; oorspr. fol. van
 1r°-157r°). (*Feoh*).
 Leenboek van 1547 (kop.) („Dit syn de
 mannen van leene heeren Jans van
 ymmerseel ...”; jongere fol. van 158r°-
 187v°). (*Feoh*).
 Leenboek van 1559 (kop.) (Idem als
 Anh. 5 van 1r°-58v°, zonder de bijschrij-
 vingen; jongere fol. van 159-229v°; zeer
 gebrekkige kop. van 1570). (*Feoh*).
- nr. 7853 Leenboek van 1741 („Hier volgen de hee-
 relijck Leenpanden gelegen binnen den
 Dorpe van Brecht genaemt volgens den
 Leenboek de Eijgendom van Brecht”;
 1r°-v°, 121r°-133v°) (FKB).
- III,748 man. Plan de quelques biens sis à Brecht et
 Halle dressé par Ricquier d’après une
 carte dessinée en 1641 par Adam de
 Knibbere, 42-26cm. A° 1732. (RAB).
- Zie voorts L. GALESLOOT : *Inventaire des archives de
 la Cour Féodale de Brabant* (Bruxelles,
 1870) : I, 12, 35, 56, 137, 192, 193, 232,
 333 ; II, 148, 182, 303, 338, 357, 181, 162,
 243, 326, 361.

4. *Archief van de St.-Bernardsabdij te Bornem.*

Cartularium nigrum 328 A-D

B.13 : a° 1299 (kop. 1644), limietscheiding ;

A.33 : a° 1429 ... schoutheijte van Brecht ;

a° 1440 ... limietscheiding ;

A.37 : a° 1457 (kop. einde 16de eeuw), limiets-
trijd tussen de abdij van Sint-Bernard en
„Vrancke den Greue van Oost(er)want
ende den Heer van Berghen opten
Zoom ... vander heijen tuss. Brecht ende
Westmalle”.

nr. 343 Landboek ... door Judocus Bal (1666) gecopieerd
door J.B.G. Bouvart (1752) (f° 75 en 90).

5. *Archief van de Norbertijnerabdij te Tongerlo (A. Tong.).*

Status Bladorum et Bestiarum monasterii Tongerloen-
sis :

A.VII.9 1401-1410

A.VII.11.12 1411-1419

A.VII.33 1439

A.VII.22 1460-1463

A.VI.25 1490

A.IV.9 1490

A.VII.30 1495-1503

A.VII.36 Registrum receptionum : 1504-1513

Fines Culturarum ... (F.C.) : A.II.48, f° 103-104,
a° 1510.

Voorts A. Gevelers in Oudh.K. VII (1911), 41-43
(a° 1539) (90).

6. *Ongeklasseerd kerkarchief te Brecht* (thans op Rijksar-
chief te Antwerpen) (*Halleke*) :

Naast diverse losse stukken,

Manuael : Dit zyn die erffrenten vanden backrogge
met heuren erffpanden elck geseth Jn zyn gehucht met

(90) Zie ook A. ERENS, in : *Bibliografisch overzicht.*

tgene dat de prochiaen daer vuyt heeft Aldus gescreuen vuyten ouden boeck vander date duysent vierhondert ende xcv in Julio Jnt Jaer ons heeren duysent sessehondert ende negen den xven Januarij (1495, kop. 1609). (Zie ook nr. 9 A., 4°)

7. *Rijksarchief te 's-Hertogenbosch.*

Fonds Wernhout :

- Wern. 5 Akten van leenverhef van de heerlijkheid half Brecht met een deel van Zundert, Wernhout geheten, over de jaren 1435-1585. 17de-eeuwse authentieke kopijen. Eén omslag.
- Wern. 6 Stukken betr. het niet tijdig verheffen van de heerlijkheid : 1662-1663.
- Wern. 14 Leenboek 1435 (Wernhout en Brecht).
- Wern. 18 Leenboek, aangelegd in 1565, bijgehouden in sommige gevallen tot 1586 (lenen te „Wernhout, Sundert, Groot-Sundert, Klein-Sundert, Achtmael, Ter Eyecke”). Historisch ook van belang voor Brecht.
- Wern. 19 Vernieuwing van nr. 18 : 1661-1669.
- Wern. 30-38 Register van ontvangen heergewaden 1472-1503 (hierin naast Hoogstraten, Rijkevorsel, Minderhout, Wernhout, ook Brecht).

8. *Gemeentearchief Bergen-op-Zoom.*

- a. Commissie van Breda nr. 959 (*Comm. Br.*) : Ouden Cohier van alle de chynsen den Heere van Bergen competeerende de anno 1359 (Dit sijn tsheren Renten van berghen Jnden iare ons heren m^o ccc^o ende lix^o Jnden iersten te berghen opdem Zoem van lant ciinse op alre zielendach ...). Perkament. In dit document 10 blz. (32v^o-37r^o) over Brecht (91).

(91) Zie ook J.B. VAN LOON, in : *Oudh.K.* 1967, afl. 4, pp. 1-6.

- b. Leenboeck van Bergen E (voor Brecht, f° 178-202v°) (*LBE*).
- c. Leenboeck van Bergen B, I.1646 (voor Brecht, f° 113-120v°) (*LBB1*).
II.17?? (voor Brecht, f° 561-582v°) (*LBB2*).

9. *Archief in privé-bezit.*

- A. De heer J. Ernalsteen (†), eertijds provinciaal archivaris te Antwerpen, Harmoniestraat 28, Antwerpen :
 - 1° Ons. vrouwen gulden (O.V.G.), ca. 1470 ;
 - 2° De hueringen van des heylichs geest landen beemden ende wijdten a° lxx beginnende (H.G.) = 1470 ;
 - 3° Anniversarii curati de brecht ex diversis libris collecta ... 1473 (An.) ;
 - 4° Dit sijn die erfrenten vanden back rogge met hueren erfpannden elc in sijn gehucht met tgene dat die prochiaen daer uut heeft ... 1495 (vertaling van 3°) (x.). Zie ook nr. 6.
- B. De heer E. Wouters, Dorp 35, Sint-Lenaarts : Registrum baptismale ecclesiae seu sacelli S. Leonardi a mense junij 1779, a quo tempore hic baptizzari inceptum est, usque ad 31 dec. 1822 (Bapt.).

II. — KAARTEN EN PLATTEGRONDEN.

- 1° Kadastrale Kaart van Brecht en St.-Lenaarts, 1821, 1834 en z.j.
- 2° Kadastrale leggers, 1834.
- 3° Atlas der Buurtwegen, 1843.
- 4° Atlas der Waterlopen, 1883.
- 5° Atlas cadastral parcellaire de la Belgique ... par P.C. Popp ... Brecht, 1841.
- 6° Carte de la province d'Anvers ... Brecht et St-Léonard ... Ph. Van der Maelen, 1850.
- 7° Militaire Kaart van België (Brecht en St.-Lenaarts) :

- a) 1.10.000 (basis voor de toponymische kaart), 5 bladen : Brecht 8.5 (1934), Hoogstraten 8.2 (1932), Oostmalle 8.6 (1935), Schilde 16.1 (1946), Wuustwezel 8.1 (1941) ;
 - b) 1.40.000, 2 bladen : Turnhout 8 (1941), Lier 16 (1947) ;
 - c) 1.50.000, 2 bladen : Turnhout 8 (1951), Lier 16 (19..).
- 8° Gemeente Brecht : Algemeen Wegenplan (1956, door B. van Gastel).
- 9° Carte géologique de la Belgique. Brecht-Oostmalle (n° 16, planchettes 5-6 de la feuille VIII de la carte topographique), Instit. cartogr. mil., 1895.
- 10° Ferraris : Carte de Cabinet des Pais Bas Autrichiens ; Feuille N.2 (1777).
- 11° Zie nr. 2. Fonds Falcon.
- 12° Zie nr. 3 s.RAB.
- 13° V.V.V. De Kalmthoutse Heide : Wandelkaart uitg. Wuustwezel-Brecht (ontw. L. Goets). 1.20.000, z.j.
- 14° Plan der gemeente Sint-Lenaarts, 1.50.000 (J. Carpentier), 1972.

III. — GERAADPLEEGDE WERKEN (MET VERKORTINGEN).

- E. ADRIAENSEN *Hoogstraeten, Verzameling van handschriften.*
Hoogstraten, 1890. Voordien in de *Gazet van Hoogstraten*.
- E. Adriaensen „De heeren van Cuyck van Hoogstraten”.
Tax. (1906-1907), 160-182.
- AHEB Zie *Analectes* ...
- *Album L. Groottaers.* Leuven, 1950.
- *Album J. Lindemans.* Brussel, 1951.
- Analectes* ... *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique.* Louvain I (1864) - XL (*.af. 1914).

- Anthrop.* *Anthroponymische bijdragen en bouwstoffen*, uitgegeven door het Instituut voor Naamkunde te Leuven.
- Antw. Arch.* *Antwerpsch archievenblad*. Antwerpen I (1864) - XXVII (z.j.); 2de Reeks I, 1926-1934 (39 dln.).
- Asse J. LINDEMANS, *Toponymie van Asse (Nom. Geo. Fla., Monogr. V)*. Leuven, 1952.
- Baardegem Zie J. LINDEMANS, *Brabantse plaatsnamen ...*
- A. BACH *Deutsche Namenkunde*, I-III, 5 Bde. Heidelberg, 1952-1956. (I.1.2., Die deutschen Personennamen, 1952-1953; II.1.2., Die deutschen Ortsnamen, 1953-1954; III, Registerband, 1956).
- Beersel Zie J. LINDEMANS, *Brabantse plaatsnamen ...*
- Beert *Id.*
- Beigem *Id.*
- Bekkerzeel *Id.*
- Bellingen *Id.*
- Berd. J. VAN GORP, „Persoons- en plaatsnaamlijsten op het *Oudt Register met den Berderen*”, *Antw. Arch. RII*, V (1930), 167-241.
- L. Ph. C. VAN DEN BERGH *Handboek der Middelnederlandse geographie. 's-Gravenhage, 1949.3* (aangevuld en omgewerkt door A.A. BEEKMAN en H.J. MOERMAN).
- Bestand. J. MANSION, „De voornaamste bestanddeelen der Vlaamsche plaatsnamen”. Brussel, 1935. (Stud. III in de reeks *Nom. Geo. Fla.*).
- Bijdr.* *Bijdragen tot de geschiedenis. Hoogstraten, Eekeren-Donk*, Antwerpen I (1902) -.
- Bilsen J. CUVELIER - C. HUYSMANS, *Toponymische studie over de oude en de nieuwe plaatsnamen der gemeente Bilsen*. Gent, 1897.
- D.P. BLOK „De Nederlandse werf- (warf, wurf-)namen. Een oriëntering”, in : *MVN* 1958, 163-172.

- P.C. BOEREN *Sint-Willebrord, apostel van Brabant*. Tilburg, z.j.
- Bogaarden Zie J. LINDEMANS, *Brabantse plaatsnamen ...*
- A.P. DE BONT „Noordbrabantse etymologieën”, in : *M. Naamk.* 1969, 99.
- Borchtlombeek Zie J. LINDEMANS, *Brabantse plaatsnamen ...*
- C. DE BORMANS *Le livre des fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arckel*. Com. Roy. Hist. Brux., 1875.
- F.A. BREKELMANS „De oudste geschiedenis van Zundert” (overdr. uit *Jaarboek van de Geschiedkundige en Oudheidkundige Kring van Stad en Land van Breda* „De Oranjeboom” VIII (1955), 12-29).
- J. DE BROUWER „Oostvlaamse plaatsnamen, I. Hofstade”, Brussel-Leuven, 1950; II. Haaltert, *ibid.*, 1955; III. Impe, *ibid.*, 1958; IV. Lede, *ibid.*, 1958 (= *Toponymica* XIII, 1, 2, 3, 4).
- BRUX. A. CARNOY, *Origines des noms de lieux des environs de Bruxelles*. Bruxelles, z.j. (1927).
- J. BUNTINX - M. GYS- „Het oudste goederenregister van Oudenbie-
SELING zen (1280-1344)” (*N.G.F.Stud.* XII), 1965.
- Chr. BUTKENS *Trophées tant sacrés que profanes du duché de brabant*, I-IV. Den Haag, 1724-1726.
- A. CARNOY „Dieren in de Vlaamsche toponymie”, in : *Feestb. H.J. van de Wijer* I, 39-56.
- A. CARNOY „Het element aard in de naamkunde”, in : *Com. Top.* XXIII (1949), 257-263; XXIV (1950), 205.
- A. CARNOY *Origine des noms de familles en Belgique*. Leuven, 1953.
- A. CARNOY *Origines des noms des communes de Belgique y compris les noms des rivières et principaux hameaux*. Leuven, 1948-1949.
- A. CARNOY „De voornaamste namen voor omheining in de Vlaamsche en Waalsche toponymie”, in : *Com. Top.* XV (1941), 289-298.
- F.F.X. CERUTTI e.a. *Geschiedenis van Breda*. Tilburg, 1952.

- E. CHRISTMANN *Die Siedlungsnamen der Pfalz, I.1.2.3. Speier, 1952-53.*
- D. CLAES *Lijst van bij Kiliaen geboekte en in Zuid-Nederland voortlevende woorden, die in de hedendaagsche woordenboeken niet opgenomen of onvolledig verklaard zijn. Gent, 1902.*
- W.H. CLAES „Over de riviernamen van Oud-Taxandria”, in : *Tax. Nb. V* (1933), 127-140.
- CLEMENTEYN J. VAN GORP, „Naamregister op het Clementeynboeck (1288-1414)”, in : *Antw. Arch. XXV*, 101-465 ; *XXVI*, 1-136.
- Com. Top.* *Handelingen van de (koninklijke) commissie voor toponymie en dialectologie, Luik-Tongeren (1927).*
- Corn. Vervl.* J.P. CORNELISSEN - J.B. VERVLIEET, *Idioticon van het Antwerpsch dialect, I-IV. Gent, 1899-1903. Aanhangsel. Gent, 1906. Bijvoegsel I-III. Turnhout, 1936-1939.*
- J. CUVELIER *Les dénombremens de foyers en Brabant. Brusel, 1912. Table onomastique, 1913.*
- H. DITTMAYER „Brühl, Bruch, Bracht”, in : *Zs. d. Alt. LXXXIV* (1952), 174-178.
- H. DITTMAYER *Das apa-Problem. Bibliotheca onomastica I. Leuven, 1955.*
- H. DITTMAYER *Siedlungsnamen und Siedlungsgeschichte des bergischen Landen. Neustadt an der Aisch, 1956.*
- Ditt.Rh.Fl.* H. DITTMAYER, *Rheinische Flurnamen. Bonn, 1963.*
- DKIL C.G.N. DE VOOYS, „Duitse woorden in Kiliaen's Etymologicum”, in : *KVAVM* (1943), 727-772.
- B. VAN DONINCK Zie P.J. GOETSCHALCKX.
- H. DRAYE „Een toponymische studie over woud- en boschnamen en over de ontbossching”, in : *MVN* (1942), 5-20.
- H. DRAYE - O. LEYS „De ouderdom der veldnamen in Zuid-Nederland”, in : *MVN* (1953), 9-18.

- H. DRAYE Zie ook H.J. VAN DE WIJER.
- S.W.A. DROSSAERS *Het archief van den Nassauschen Domeinraad, I.1.2.3.4.5. 's-Gravenhage, 1948.*
- DUCANGE (C.
DUFRESNE) *Glossarium mediae et infimae latinitatis, I-X. Niort, 1883-1887.2.*
- Duyst J. LINDEMANS en E. VAN DER LINDEN, *Het cijnsboek van Duyst*; *Toponymica III. Leuven-Brussel, 1931.*
- DWK Zie *DKIL*
- Dworp Zie J. LINDEMANS, *Brabantse plaatsnamen ...*
- E. EKWALL *The concise oxford dictionary of English place-names. Oxford, 1951.*
- Els.Ukk. A. VAN LOEY, *Studie over de Nederlandsche plaatsnamen in de gemeenten Elsene en Ukkel. Leuven, 1931.*
- M.A. ERENS *De oorkonden der abdij van Tongerlo, I-IV. Tongerlo, 1948-1958. (IV in samenwerking met H.M. KOYEN).*
- A. ERENS *De oorkonden van het Norbertinessenklooster Ste-Catharinadal te Breda-Oosterhout. Tongerlo, 1928-1929.*
- A. ERENS „Rond de erfrechten der de Lalaing's te Brecht”, in : *Oudh.K.* (1931), 101-105.
- A. ERENS Zie J.E. JANSEN.
- J. ERNALSTEEN „De keuren van Brecht”, in : *Oudh.K.* (1925), 25-32.
- J. ERNALSTEEN „Rome. De geschiedenis van een merkwaardig gebouw te Brecht”, in : *Oudh.K.* (1936), 1-60.
- Feestb. V.d.Wijer* *Feestbundel H.J. van de Wijer, I-II. Leuven, 1944.*
- FJIII *Le livre des feudataires de Jean III. Bruxelles, 1865.*
- K. DE FLOU „Toponymen uit de provinciën Antwerpen en Brabant”, in : *KVAVM* (1925), 708-753.

- K. DE FLOU *Woordenboek der toponymie van Westelijk Vlaanderen, enz., I-XVIII. Gent-Brugge, 1914-1938.*
- K. DE FLOU *Zie ook J. MANSION.*
- E. FÖRSTEMANN *Altdeutsches Namenbuch, I. Personennamen. Bonn, 1901.2. II. Orts- und sonstige geographische Namen, herausgegeben von Hermann Jellinghaus. Bonn, 1911-1916.2. Auch : 3.Aufl., 1967 (= reprogr. Nachdruck der Ausgabe Bonn, 1913).*
- F.P. *F. PRIMS, „Nota's uit de Antwerpsche schou-tetrekningen”, Bijdr. XXV, nr. 12 (1934), 1-21.*
- F.P.JIII *J. PRIMS, „Antwerpsche teksten uit den tijd van Hertog Jan III”, Antw. Arch. o.a. 2de R.VII (1932), 266-288.*
- J. FRANCK - N. VAN WIJK *Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal, 1912. 2de druk door Dr. N. VAN WIJK, 1929. Suppl. door C.B. VAN HAERINGEN, 1936. 's-Gravenhage.*
- E. LE GLAY *Cameracum christianum ou histoire ecclésiastique du diocèse de Cambrai. Lille, 1849.*
- P.J. GOETSCHALCKX *„Abdij van Roosendaal”, Bijdr. I (1902), 265-269.*
- P.J. GOETSCHALCKX *„Brecht en St.-Lenaarts (St.-Antonius, Overbroek)”, Bijdr. VIII (1909), 116-147.*
- P.J. GOETSCHALCKX *Oorkondenboek der witheerenabdij van St.-Michiels te Antwerpen. Ekeren-Donk, 1909 (van 1124-1283, nrs. 1-290). Voordien in Bijdr. IV (1905), 549-600 (ook 29-65); V (1905), 297-361; VI (1907), 280-356; VII (1908), 359-412; VIII (1909), 209-236; 381-408. In hetzelfde ts. verder gepubliceerd tot 1300 (nr. 450); IX (1910), 345-364; X (1911), 347-400; XI (1912), 527-536; XIII (1914), 88-120; XXII (1931), 19-41.*
- P.J. GOETSCHALCKX - B. VAN DONINCK *Oorkondenboek der abdij van St.-Bernaards aan de Schelde. Antwerpen, 1926.*

- A. GOETSTOUWERS „De oorsprong der abdij Rosendaal”, *H.C.Gesch.* CXIV (1949), 257-298.
- A. GOETSTOUWERS „Het leen Brecht-Zundert”, *H.O.K.* XXXI (1963), 191-204.
- A. GOETSTOUWERS *De oorkonden der abdij Rozendaal der orde van Cîteaux*. I. Tongerlo, 1956. (Comm. Gesch. & folkl. Opzoek prov. Antw.).
- Th. E. VAN GOOR *Beschrijvinge der stad en lande van Breda. 's-Gravenhage*, 1744.
- J. GOOSSENAERTS *De taal van en om het landbouwbedrijf in het Noordwesten van de Kempen*. Gent, 1956-1958.
- R. GOOSSENS *Toponymie van Schilde*. Leuven, 1947 (onuitgeg. licentieverh.).
- J. VAN GORP „De aarden”. *Kempisch Congres* 1937, 52-56.
- J. VAN GORP „Aartbrief van Terloo”, *Bijdr.* XVIII (1927), 436-448.
- J. VAN GORP „De donken”, *Kempisch Congres* 1937, 46-51.
- J. VAN GORP „Donk-namen in de provincie Antwerpen”, *Bijdr.* XXVI (1935) 308-322. Ook als overdr. *MVN* Bijlage VIII, 1935.
- J. VAN GORP „Kempische persoonsnamen, I. Het inleidend lidw. bij Kempische familienamen”, *MVN* XXV (1949), 11-23; II. „De aliasnamen in de Kempen in de 14de en 15de eeuw”, *MVN* XXVI (1950), 47-55; III. „Persoons- en plaatsnamen met -man suffix”, *MVN* XXVII (1951), 103-106; IV. „Taalkundige ontwikkeling bij familienamen”, *MVN* XXVIII (1952), 109-116; V. „Familienamen in de 12de, 13de en begin 14de eeuw”, *MVN* XXIX (1953), 93-98.
- M. GOTTSCHALD *Deutsche Namenkunde*. Berlin, 1954.3.
- J. TER GOUW Zie J. VAN LENNEP.
- J.B. GRAMAYE *Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiae ... Lovanii-Bruxellis*, 1708.

- M. GYSSELING *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*. (Bouwstoffen en Studiiën voor de Gesch. en de Lexicografie v.h. Nederlands). Uitg. Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek. s.l., 1960, 2 dln.
- Haaltert Zie J. DE BROUWER, *Oostvlaamse plaatsnamen ...*
- J. HABETS *Archief van het kapittel der hoogadelijke rijksabdij Thorn, I (996-1550)*, 1889; *II (1556-1794)*, 1899.
- W.A. VAN HAM „De leengoederen en de leenmannen van de heerlijkheid. Stad en land van Bergen op Zoom”, *Bijdr. LII* (1969).
- H. HARDENBERG „Land van Heusden en Altena. Toponymische gegevens”, in : *Brabantia II* (1953), 18-24.
- A. HAROU „Une excursion en Campine (Saint-Antoine; Brecht), in : *Bull. Soc. Roy. Belg. Géo. XIII* (1889), 473-483; *XIV* (1890), 218-239 (met kaart op pp. 252-253).
- HCT Zie *Com. Top.*
- A.-M. & J. HELSEN „Gehuchtnamen in de Antwerpse Kempen” (*Nom. Geo. Flan.*, Stud. XIII). Leuven, 1978.
- J. HELSEN „Akker, Broek, Aard, in Kempische dorpskeurboeken”, *MVN XXVIII* (1952), 127-136.
- J. HELSEN „Dorpskeuren en toponymie”, *MVN IX* (1933), 35-39.
- J. HELSEN *Huisnamen te Lier* (Toponymica V). Leuven-Brussel, 1934.
- J. HELSEN „Iets over aard, plaatsnaam”, *MVN X* (1934), 45-51.
- J. HELSEN *Het landschapsbeeld in de Antwerpse Kempen* (De Seizoenenreeks, 36). Antwerpen, 1943.
- J. HELSEN „Oud grensrecht”, *Bijdr. XXXVIII* (1955), 9-30.
- J. HELSEN „Pensenpoel”, *MVN XXX* (1954), 141-147.

- J. HELSEN *Plaatsnamen in de Antwerpsche Kempen. Leuven-Brussel, 1938. Verscheen als nr. VI van de Toponymica.*
- J. HELSEN „Rond het woord *Uitvang*”, *MVN* Bijlage VI, 1935. Overdr. uit *Bijdr. XXVI* (1935), 64-74.
- J. HELSEN „Toponymica in Kempische grensafbakeningen”, *MVN XXXI* (1955), 16-68.
- J. HELSEN „Toponymie van Noorderwijk” (*Nom. Geo. Flan.*, Monograf. III). Brussel, 1944.
- J. HELSEN „Het woord *hond* in plaatsnamen”, *MVN XXXVII* (1961), 90-106.
- J. HELSEN „Het woord *wolf* in plaatsnamen”, *MVN XXXIV* (1958), 107-122.
- Herne R. BILLIET, „Toponymie van Herne” (*Nom. Geo. Flan.*, Monograf. VI). Brussel, 1955.
- H. VAN DER HOEVEN *Bijdragen tot de kennis der geschiedenis van Zundert en Wernhout. Zundert, 1920.*
- Hofstade Zie J. DE BROUWER, *Oostvlaamse plaatsnamen ...*
- A.R. HOL „Het toponiem *pas*”, *MVN XXXIX* (1963), 165-173.
- C. VAN HOREN-BEECK - K.C. PEETERS „Wuustwezelsche plaatsnamen uit de 15de eeuw”. *Wesalia XII* (1938-1940), 47-80.
- A. HOUET *Modern woordenboek der Belgische gemeenten. Brussel, z.j. (1956).*
- J.A. HUISMAN *De Hel-namen in Nederland. Groningen, 1953.*
- J.A. HUISMAN „De tijd in de naamgeving”, *MVN XXXIV* (1958), 15-23.
- C. HUYSMANS Zie J. CUVELIER.
- L. VAN IMPE „Merovingische grafvondsten in het Kempens Museum te Brecht”, in : *Archeologia Belgica* 186 (1975), 85-88. Brussel, 1976.
- J. JACOBS *De verouderde woorden bij Kiliaen. Gent, 1899.*

- J.E. JANSEN *Bibliographie der Antwerpsche Kempen I-II.* Turnhout, 1939. Voordien in : *Tax.* III-VII (1935-1939), XII (1940).
- J.E. JANSEN *Bio-bibliographisch naamboek der voormannen en voorname familiën der Kempen.* Brecht, 1925.
- J.E. JANSEN -
A. ERENS „De Norbertijnerabdij van Tongerlo. Acht-honderdjarige werking in de Antwerpsche Kempen, 1133-1933”, in : *Tax.* nr. V (1933), 150-192.
- H. JELLINGHAUS *Die westfälischen Ortsnamen nach ihren Grundwörtern.* Osnabrück, 1923.3.
- H. JELLINGHAUS Zie E. FÖRSTEMANN.
- A. JOURDAIN - L. VAN
STALLE *Dictionnaire encyclopédique de géographie historique du royaume de Belgique I-II.* Bruxelles, 1896.
- G.C.A. JUTEN „De oudste heeren van Breda”, in : *Tax.* Nb. XII en latere jgn., pass.
- Kemp. Mus.* *Kempisch Museum*, Turnhout I (1890) - III (1892).
- C. KERREMANS *Etude sur les circonscriptions judiciaires et administratives du Brabant et les officiers placés à leur tête par les ducs.* Brussel, 1949.
- KIL. C. KILIAAN, *Etymologicum teutonico-latinum*, uitg. G. van Hasselt. Leiden, 1777.
- A.G. KLEYN *Geschiedenis van het land en de heeren van Breda.* Breda, 1861.
- F. KLUGE - A. GÖTZE *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.* Berlin, 1948.14 (door ons gebruikt).
- J.B. KRÜGER *Kerkelijke geschiedenis van het bisdom Breda.* Bergen-op-Zoom, s.d.
- Kruidk. A. CARNOY, „Kruidkunde en Belgische toponymie”, in : *Com. Top.* XXV (1951), 351-371.
- KVAVM Koninklijke Vlaams(ch)e Academie voor taal- en letterkunde. *Verlagen en Mededelingen.* Gent, 1887-.

- J. LAENEN *Kerkelijk en godsdienstig Brabant vanaf het begin der 4de tot in de 16de eeuw of voorgeschiedenis van het aartsbisdom Mechelen, I-II.* Antwerpen, 1935-1936.
- J. LAUWERYS *De hertogen van Hoogstraten, I. Niklaas Leopold, vorst van Salm-Salm, eerste hertog van Hoogstraten en zijne familie.* Brecht, 1934. Zie ook : „Niklaas Leopold, prins van Salm-Salm, eerste hertog van Hoogstraten, heer van Brecht, Eekeren, Hoevenen, Merksplas en Kapellen, en zijne familie”, in : *Oudh.K.* XXI (1930), 27-42 ; 49-84 ; 176-180 ; XXII (1931), 20-55 ; 143-179 ; XXIII (1932), 37-73.
- J. LAUWERYS „Maximiliaan Frederik Ernest, vorst van Salm-Salm, tweede hertog van Hoogstraten”, in : *HOK* VII (1937), 1-154.
- J. LAUWERYS „Kempische archivalia uit Duitschland”, in : *Oudh.K.* XXVII (1936), 79-92.
- J. LEENEN „Theorie en praktijk van de straatnaamgeving”, in : *Com. Top.* XVIII (1944), 147-202. Ook als *Toponymica* X.
- LEN. GOUW. J. VAN LENNEP - J. TER GOUW, *De uithangtekens in verband met geschiedenis en volksleven beschouwd*, I-IV. Leiden, s.d.
- Leuv. Bijdr.* *Leuvens(ch)e Bijdragen.* Leuven-'s-Gravenhage I (1896)-.
- O. LEYS „De anthroponymie van een 14de eeuws renteboek uit maritiem Vlaanderen”, in : *MVN* XXIX (1953), 125-146.
- O. LEYS „De bij- en beroepsnamen van Germaanse oorsprong in de Westvlaamse oorkonden tot 1225”. I, *MVN* XXXIII (1957), 105-125 ; II, *ib.* XXXIV (1958), 147-158 ; III-IV, XXXV (1959), 82-98 & 139-157.
- O. LEYS „De eigennaam als linguïstisch teken”, *MVN* XLI (1965), 1-81.
- O. LEYS „Synkope en regressie in het Vlaams en het Nederduits”, *MVN* XXXIX (1963), 120-150.

- O. LEYS „Vlaamse bijnamen vóór 1225”, I, *MVN* XXVII (1951), 109-120; II, *MVN* XXVIII (1952), 61-67.
- O. LEYS „De wisseling v-g, f-ch in het Nederlands en de verwante talen”, *MVN* XXXVI (1960), 125-150.
- O. LEYS Zie ook H. DRAYE.
- J. LINDEMANS „De afsluitingen in de geheinde percelen”, *MVN* XXIX (1953), 28-40.
- J. LINDEMANS „Bevindingen bij -ingahove-namen”, *Com. Top.* XXVIII (1954), 6-7.
- J. LINDEMANS *Bijdragen tot de geschiedenis en de beteekenis van de Vlaamse persoonsnamen*, Turnhout, 1944.4 (door ons werd de eerste uitg. geraadpleegd). Verscheen in *Nieuw-Vlaanderen*, VII-IX (nr. 17).
- J. LINDEMANS *Brabantse plaatsnamen* (Toponymica II) : 1-3. Alseberg, Anderlecht, Assche (1931); 4. Baardegem (1933); 5. Beersel (1935); 6. Beert (1936); 7. Beigem (1937); 8. Bekkerzeel (1940); 9. Drogenbosch (1942) (samen met C. THEYS); 10. Dworp (1948) (samen met C. THEYS); 11. Bellingen (1951); 12. Bogaarden (1951); 13. Borchtlombeek (1952); 14. Brussegem-Oppem en Ossel (1967) (inleiding door J. VERBESSELT). Leuven-Brussel, 1931-1967.
- J. LINDEMANS „Migratie van plaatsnamen en *Siedlungsschichte*”, *Com. Top.* XIII (1939), 271-278.
- J. LINDEMANS „Nogmaals het probleem dries”, *MVN* XXVIII (1952), 89-90.
- J. LINDEMANS „Personificaties in plaatsnamen”, *MVN* IX (1933), 1-19.
- J. LINDEMANS *Plaats- en persoonsnamen in oude cijnsboeken* (Toponymica VIII). Brussel-Leuven, 1941.
- J. LINDEMANS *Plaatsnamen*. Brussel, 1925.2.
- J. LINDEMANS „Het probleem dries”, *MVN* XXVII (1951), 15-24.

- J. LINDEMANS „De speelterreinen van onze voorouders”, *Eig. Schoon. Brab.* XXVIII (1945), 49-57 ; 156-157.
- J. LINDEMANS „Toponymie van Asse” (*Nom. Geo. Fla.*, Monogr. V). Leuven, 1952.
- J. LINDEMANS „Toponymie van Opwijk” (*Nom. Geo. Fla.*, Monogr. I). Brussel, 1930.
- J. LINDEMANS „Toponymische verschijnselen geografisch bewerkt I” (*Nom. Geo. Fla.*, Stud. V, 1). Brussel, 1940. Voordien verschenen onder de titel : „Toponymische verschijnselen op kaart gebracht”, *Com. Top.* XIV (1940), 67-169 (met twee gekleurde platen).
Id. II (*Nom. Geo. Fla.*, Stud. V, 2). Brussel, 1946. Overdruk uit *Com. Top.* XVII (1943), 249-268 ; *ib.* XIX (1945), 217-318.
Id. III (*Nom. Geo. Fla.*, Stud. V, 3). Brussel, 1954. Overdruk uit *Com. Top.* XXII (1948), 93-128 ; *ib.* XXVIII (1954), 39-58.
- J. LINDEMANS Zie ook *Album J. Lindemans*, F. DE RIDDER.
- J. LINDEMANS - *Oostbrabantse plaatsnamen. III. Geetbets*
F. BORGERS (Toponymica IX, 3). Brussel-Leuven, 1949.
- J. LINDEMANS - *Het cijnsboek van Duyst. Excerpten en aantekeningen* (Toponymica III). Leuven-Brussel, 1931.
- E. VAN DER LINDEN
- J. LINDEMANS - „Plaatsnamen te Ruisbroek”, *MVN Bijlage*
C. THEYS XIII (1940). Overdr. uit *Eig. Schoon. Brab.* XXIII (1940), 65-81.
- P. LINDEMANS *Geschiedenis van de landbouw in België, I-II.*
Antwerpen, 1952.
- E. VAN DER LINDEN Zie J. LINDEMANS.
- A. VAN LOEY „Bijdrage tot de kennis van het Zuidwestbrabantsch in de 13de en 14de eeuw”, *Com. Top. Werken, I.* Tongeren, 1937. Ook als *Nom. Geo. Fla.*, Stud. IV.
- A. VAN LOEY „Dieweg”, *Com. Top.* XXII (1948), 6.
- A. VAN LOEY „Hypocoristica in plaatsnamen”, *Com. Top.* XIII (1939), 279-286.

- A. VAN LOEY „Kwacht en Kweb”, *Com. Top.* XVII (1943), 269-278.
- A. VAN LOEY *Middel nederlandse spraakkunst. I. Vormleer.* Antwerpen, 1948. *II. Klankleer.* Antwerpen, 1949. Resp. Antwerpen-Groningen, 1955.2 en 1950.2.
- A. VAN LOEY Zie ook Els. Ukk.
- A. VAN LOEY „Het suffix -er in plaatsnamen”, *Com. Top.* XVII (1943), 279-298.
- M. DE LONGÉ *Coutumes des pays et duché de Brabant, Quartier d'Anvers* : T. VI : *Coutumes de Santhoven ...* Bruxelles, 1877 ; T. VII : *Coutumes ... de Hoogstraten ...* Bruxelles, 1878. (Publications de la comm. royale des anciennes lois et ordonnances de la Belgique).
- J.B. VAN LOON „Altena”, *MVN* XL (1964), 102-111.
- J.B. VAN LOON „Boe(y), baa(y), verwanten van bag-?”, *MVN* XL (1964), 120-125.
- J.B. VAN LOON Zie ook Gemeentearchief Bergen op Zoom.
- Ph. VAN DER MAELEN *Dictionnaire géographique de la province d'Anvers.* Bruxelles, 1834.
- J. MANSION *Oud-Gentsche naamkunde. Bijdrage tot de kennis van het Oud-Nederlandsch.* 's-Gravenhage, 1924.
- J. MANSION „Plaatsnamen”, *KVAVM* (1930), 12, 13, 15-20.
- J. MANSION „De voornaamste bestanddelen der Vlaams(ch)e plaatsnamen”, (Stud. III in : *Nom. Geo. Fla.*). Brussel, 1935.
- J. MANSION, A. CARNOY, K. DE FLOU, H.J. VAN DE WIJER „Inleiding tot de studie van de Vlaams(ch)e plaatsnamen” (*Nom. Geo. Fla.*, Stud. II, 1). Brussel, 1929.
- M.E. MARIËN *Oud-België van de eerste landbouwers tot de komst van Caesar.* Antwerpen, 1952.
- P.J. MEERTENS „Zeeuwse familienamen, van plaats- en veldnamen afgeleid”, in : *Feestb. H.J. van de Wijer*, I, 183-197. Ook *MVN* XX (1944), 18-32.

- J. MICHIELSEN *De geschiedenis der verwoesting van Brecht in 1584, met aantekeningen over den toestand der omliggende dorpen, alsook van andere gemeenten van het markgraafschap Antwerpen in dit tijdvak.* Brecht, 1889.2. Verscheen een eerste maal in 1887.
- J. MICHIELSEN „Keuren van Brecht”, in : *Oudh.K.* II (1906), 71-81.
- MID. MOD. STRAAT P.J. MEERTENS - W. MOLL, „Middelleeuwse en moderne straatnaamgeving”, Amsterdam, 1953. *Bijdr. en Med. der Naamkunde-Commissie van de Kon. Ned. Ak. v. Wet.*, V. Ook als *Toponymica* XV.
- A. MIRAEUS - J. FOP-
PENS *A. Miraei Opera diplomatica et historica*, I-IV, Lovanii, 1723-1748.2.
- MN = *MVN*
- H.J. MOERMAN „Nederlandsche plaatsnamen” (*Nom. Geo. Fla.*, Stud. VII). Brussel, 1956.
- Th. DE MOLDER *Geschiedenis van Oostmalle.* Turnhout, 1947.
- Th. DE MOLDER „Uit de geschiedenis van St.-Joris en van Ste.-Ursulagilde van Brecht”, *Oudh.K.* XX (1929), 53-54.
- J. MOLEMANS „Kamp en look in een menggebied”, *Med. Naamk.* II (1970), 13-33.
- W. MOLL *De rechten van den heer van Bergen op Zoom.* Groningen, 1916.
- W. MOLL Zie ook P.J. MEERTENS.
- E. DE MOREAU *L'abbaye de Villers-en-Brabant aux XIIe et XIIIe siècles. Etude d'histoire religieuse et économique.* Bruxelles, 1909.
- E. DE MOREAU *Histoire de l'église en Belgique*, I-V (+ Tom. compl. I Texte, I Cartes). Bruxelles, 1940-1952.
- MVN* *Medede(e)lingen uitgegeven door de Vlaams(ch)e toponymische vere(e)niging te Leuven.* Leuven, I (1925)-XXII (1946); vanaf XXIII (1947) : *Mededelingen uitgegeven door de Vereniging voor Naamkunde te Leuven*;

- vanaf XXVI (1950) : *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam*. Leuven. Sedert 1969 : *Naamkunde. Mededelingen van het Instituut voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis te Amsterdam*.
- Nass. Dom. I Zie S.W.A. DROSSAERS.
NBKP *Het Nieuwsblad der Kempen en Polder*. Brecht I (1864, 17 mei) (weekblad verschijnend op zaterdag ; sedert januari 1885, op woensdag en op zaterdag). (Door ons werden jgn. 1884-1887 geraadpleegd).
- NGN* *Nomina Geographica Neerlandica*. Amsterdam-Utrecht-Leiden I (1885)-.
- Noorderwijk Zie J. HELSEN.
H. OBREEN „Bijdragen tot de geschiedenis der oudste heeren van Hoogstraten”, in : *HOK IV* (1936), 341-356.
- OGN* Zie J. MANSION, *Oud-Gentsche ...*
Onoma *Bulletin d'Information et de Bibliographie - Bibliographical and Information Bulletin*. Louvain I (1950)-.
- Ons Volkslev.* *Ons Volksleven*. Brecht I-XII (1889-1900).
Oork. S. Bern. Zie P.J. GOETSCHALCKX - B. VAN DONINCK.
Oork. S. Mich. Zie P.J. GOETSCHALCKX.
Oork. Tong. Zie M.A. ERENS.
Opwijk Zie J. LINDEMANS.
2 O.R. „Het 2de Oudt Register, 1438-1459” (*Antw. Arch.* XXIX, 262-471 ; XXX, 1-471).
- Orig. Fam. Zie A. CARNOY.
Origines Zie A. CARNOY.
Oudenburg M. GYSSELING, „Toponymie van Oudenburg (*Nom. Geo. Fla.*, Monogr. IV). Leuven, 1950.
R. VAN PASSEN „Bos en hout. Toponymica en appellativa uit het Antwerpse”, *MVN XXXVII*, 1961, 107-133.

- R. VAN PASSEN „Localisatie van toponiemen. Belang en methode”, *MVN XXXIII* (1957), 153-162.
- R. VAN PASSEN *Toponymie van Kontich en Lint* (KVA, Vide reeks, nr. 86). Gent, 1962.
- R. VAN PASSEN - „Toponymie van Wilrijk” (*Nom. Geo. Fla.*, K. ROELANDTS Monogr. VII). Leuven-Brussel, 1967.
- J.L. PAUWELS „Het toponiem Bijlken”, *Com. Top.* XIII (1939), 287-295.
- L. PEENE *Land- en cijnsboek St.-Janshospitaal, Brussel. Excerpten uit cartularium 1307 en uit origine-len van 1195 tot 1356.* I-III. Brussel, 1949.
- K.C. PEETERS *Eigen aard.* Antwerpen, 1946.
- K.C. PEETERS „Grenzen van Wuestwezel”, in : *Wesalia II* (1927), 17-32.
- K.C. PEETERS Zie ook C. VAN HORENBEECK.
- J. POLLET - J. HEL- „Toponymie van Varsenare” (*Nom. Geo. Fla.*, SEN Monogr. II). Brussel, 1933.
- H. POTTMEYER „Enige nasporingen over de plaatsnamen der provincie Antwerpen”, in : *Bijdr.* V (1906), 396, 511 ; *ib.* VII (1908), 5, 165, 519 ; *ib.* VIII (1909), 426 ; *ib.* IX (1910), 5, 117, 289 ; *ib.* X (1911), 33 ; *ib.* XIII (1914), 5.
- H. POTTMEYER „De plaatsnaam Schrieck”, in : *Oudh.K.* VI (1910), 11-13. „De plaatsnaam Mortel”, *ib.* IV (1908), 64. „De plaatsnaam Biest”, *ib.* IV (1908), 21-27.
- F. PRIMS *Album pastorum Campiniae Antverpiensis.* Antwerpen, 1952.
- F. PRIMS *Antverpiensia. Losse bijdragen tot de Antwerpsche geschiedenis.* Iste Reeks (1927) - 24ste Reeks (1953). Antwerpen, 1928-1953.
- F. PRIMS Zie ook F.P.III.
- F. PRIMS *Campinia Sacra, VIII. Het parochiewezen in de Antwerpsche Kempen.* Antwerpen, 1948.

- F. PRIMS „Het chartarium van de O.L.V.priorij van Korsendonk (Oud-Turnhout) vanaf de stichting 1395 tot rond 1415”, in : *Com. roy. hist., Bull.* CXIII (1948), 119-204.
- F. PRIMS „Historische toelichtingen bij den taalschat der Kempische cijnsboeken met nota's bij enkele plaatsnamen en onuitgegeven toponymisch materiaal”, *KVAVM* (1940), 543-637.
- F. PRIMS *Kempische landschapsgeschiedenis in samenwerking ingestudeerd voor het zesde Historische Congres (Hoogstraten 1937)*, door F. PRIMS, A. VERHAERT, J. VAN GORP, A. VAN GORP, K. PEETERS en R. HAVERMANS. Uitgave van het Bestendig Comité van het Verbond der Kempische Historische Kringen. Antwerpen, 1937.
- F. PRIMS „De ouderdom van de Kempische parochiën”, *Bijdr. R.* III, Jr IV (1952), 157-170.
- F. PRIMS „Rekeningen uit den tijd van Lodewijk van Male te Antwerpen — Rekeningen van Geeraard van der Elst, schout van Antwerpen (1356-1357). *Bijdr.* XXIV, N.R.XI (1933), 199-231.
- F. PRIMS Zie ook F.P. ; M. VERBEECK.
- P.F.X. DE RAM *Synopsis actorum ecclesiae antverpiensis, et ejusdem dioceseos status hierarchicus ab episcopatus erectione usque ad ipsius suppressionem ; liber prodromus tomi tertii synodici belgici.* Bruxellis, 1856.
- Ch. REUSENS „Pouillé de l'ancien diocèse de Cambrai, Origine à 1559. VI. Doyenné d'Anvers”, in : *Analectes*, XXVIII (1900), 169, 322-344.
- C. DE RIDDER „Documents relatifs aux paroisses de Brecht et de Saint-Léonard”, in : *Analectes*, X (1873), 244-256.
- K. ROELANDTS „Anticipatie van konsonant”, *MVN*, XXXV (1959), 123-128.

- K. ROELANDTS „Dialectstudie en onomastiek”, *MVN*, Bijl. XXX. Leuven, 1950. Ook in *Album L. Grootaers*, 159-175.
- K. ROELANDTS „Expressieve naam- en woordvorming”, *MVN*, XXXIV (1958), 75-95.
- K. ROELANDTS „Omwisseling van konsonanten”, *MVN* (1971), 30-35.
- K. ROELANDTS „Regressieve en secundaire woordvorming”, *MVN*, XXXVI (1960), 89-124.
- K. ROELANDTS Zie ook R. VAN PASSEN.
- H. ROOSENS *De Merovingische begraafplaatsen in België* (Mij v. Gesch. & Oudh. te Gent, Verhand. V). Gent, 1949.
- K. VAN ROOY *Oudheidkundige inlichtingen in kerkelijk opzicht over de parochiën van de provinciën Antwerpen en Brabant of kerkelijke geschiedenis van de oude bisdommen : 1. Luik en Kamerijk ; 2. van de latere bisdommen Antwerpen, Mechelen, Namen, 's-Hertogenbosch en Luik (voor zooveel zij de parochiën aangaat, nu onder 't bisdom van Mechelen gelegen) ; 3. van het huidig aartsbisdom van Mechelen met verscheidene kaarten opgehelderd.* Brugge, 1899.
- Jac. LE ROY *Notitia marchionatus sacri romani imperij hoc est urbis et agri antverpiensis ... Amstelodami*, 1678.
- Ruisbroek Zie J. LINDEMANS - C. THEYS.
- M. SACRÉ „Plaatsnamen te Londerzeel”, *MVN*, Bijl. IV (1933-1934). Overdr. uit *Eig. Schoon Brab.*, XVI (1933-1934), 55-62, 113-121, 250-256, 335-342.
- M. SCHÖNFELD (92) *Historische grammatica van het Nederlands*. Zutphen, 1954.5 (bezorgd door A. VAN LOEY).
- M. SCHÖNFELD „Nes, Middelharnis”, *NGN*, XII (1948), 40-53.

(92) Zie uitvoerige bibliografie M. SCHÖNFELD, in : *MVN* XXXI (1955), 2-6 ; ID., XXXV (1959), 5-6.

- M. SCHÖNFELD *Veldnamen in Nederland* (Med. Kon. Nld. Akad. v. Wet., afd. Lett., nr. XII, 1). Amsterdam, 1949 (door ons gebruikt). Intussen 1950.2.
- M. SCHÖNFELD „Waternamen in Nederland” (*Nom. Geo. Fla.*, Stud. VI). Brussel, 1954.
- M. SCHÖNFELD „Wegnamen”, *MVN*, XXXIII (1957), 1-5, 49-66, 129-151.
- E. SCHRÖDER *Deutsche Namenkunde*. Göttingen, 1944.2.
- L.W. SCHUERMANS *Algemeen Vlaamsch Idioticon*. Leuven, 1865-1870. Bijvoegsel. Leuven, 1883.
- E. DE SEYN *Geschied- en aardrijkskundig woordenboek der Belgische gemeenten*. Brussel, 1938 (door ons gebruikt).
- B.H. SLICHER VAN BATH *Mensch en land in de middeleeuwen*, I-II. Assen, 1944.
- C.J.F. SLOOTMANS *Jan metten Lippen, zijn familie en zijn stad. Een geschiedenis der Bergen-op-Zoomsche Heeren van Glymes*. Rotterdam-Antwerpen, 1945.
- J. DE SMET „De Brugsche straatnamen in 1399, in het cijnsboek van den disch der Brugsche O.L.Vrouwkerk”, in : *Feestb. H.J. van de Wijer* I, 331-363 (met een kaart).
- A.H. SMITH *English place-name elements*, I-II. Cambridge, 1956 = Vol. XXV en XXVI van de English Place-name society.
- W. VAN SPILBEECK *De abdij van Tongerlo*. Lier-Geel, 1888.
- Spycker* *De Spycker. Essen, Kalmthout, Huibergen*, XI (1951-1954)-. Voorheen *Gedenkschriften ... Essen, Calmpthout en Huybergen*, I (1931) - X (1940).
- K.F. STALLAERT *Glossarium van verouderde rechtstermen, enz. (a-overdrach)*. Leiden, 1886-1890. Thans voltooid door F. DEBRABANDERE. Handzame, 1977.
- L. VAN STALLE Zie A. JOURDAIN.

- H. TARLIER *Dictionnaire des communes, hameaux, etc ... rédigé sur les documents officiels du recensement opéré par le gouvernement, le 31 décembre 1856.* Bruxelles, 1858. — *Nouveau dictionnaire des communes ...*, Bruxelles, 1877.
- C. TAVERNIER-VEREecken „De etymologie van lochting”, *MVN*, XXVIII (1952), 81-84.
- Tax. *Taxandria*. Turnhout I (1903-1904)-.
- Tax. Nb. *Taxandria (Noordbrabant)*. Bergen-op-Zoom I (1894) - L (1943).
- C. THEYS Zie J. LINDEMANS.
- Tong. I, II, III, IV Zie Oork. Tong.
- Top. Kontich Zie R. VAN PASSEN.
- Toponymica *Bijdragen en bouwstoffen*, uitgeg. door het Institut. voor Naamkunde te Leuven.
- Top. Versch. I, II, III Zie J. LINDEMANS.
- TRÜBNER *Trübners deutsches Wörterbuch*, I-VIII. Berlin, 1939-1957.
- TW Zie M. GYSSELING, *Toponymisch woordenboek ...*
- V.B. Zie J. MICHELSSEN ... *Verwoesting van Brecht ...*
- Vdm. Zie Ph. VAN DER MAELEN.
- M. VERBEECK - F. PRIMS *Antwerpsch straatnamenboek. Lijst van al de straatnamen op 1 januari 1938, met hun betekenis, naamreden, oorsprong der straat en veranderingen.* Antwerpen, 1938.2.
- J. VERBESSELT *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw.* I, Zoutleeuw, 1950. II-VII, Pittem, 1964-1967.
- J. VERCOULLIE *Beknopt etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal.* Gent, 1925.3.
- J. VERDAM *Middelnederlandsch Handwoordenboek.* 's-Gravenhage, 1911 ; onveranderde herdruk en van het woord *sterne* af opnieuw bewerkt door C.H. EBBINGE WUBBEN, z.d. (1932).

- J. VERDAM Zie ook E. VERWIJS.
- V. VERSTEGEN „De akkergrens en de grenssteen in de Zuidnederlandse dialecten”, *Com. Top.* XVIII (1944), 95-105.
- J.B. VERVLIET Zie J.P. CORNELISSEN.
- E. VERWIJS - J. VERDAM *Middelnederlandsch Woordenboek*, I-IX. 's-Gravenhage, 1885-1928 (voltooid door F.A. STOETT). X. Tekstcritiek van J. VERDAM en *Bouwstoffen*, 1ste gedeelte (A-F) door W. DE VREESE. *ib.*, 1927-1941. *Bouwstoffen*, 2de gedeelte (G-Z) door G.I. LIEFTINCK. *ib.*, 1941-1952. XI. Aanvullingen en verbeteringen op het gebied van dijk- en waterschapsrecht, bodem en water, aardrijkskunde, enz., door A.A. BEEKMAN. *ib.*, 1941.
- A. VINCENT *Les noms de familles de la Belgique*. Bruxelles, 1952.
- A. VINCENT *Les noms de lieux de la Belgique*. Bruxelles, 1927.
- Vl. Psn.* Zie J. LINDEMANS ... *Vlaamse persoonsnamen* ...
- C.G.N. DE VOOYS „Duitse woorden in Kiliaen's Etymologicum”, *KVAVM* (1943), 727-772.
- J. DE VRIES „De betekenis van enkele grondwoorden van plaatsnamen”, *MVN*, XXXIV (1958), 61-74.
- M. DE VRIES - L.A. TE WINKEL e.a. *Woordenboek der Nederlandsche taal*. 's-Gravenhage-Leiden, 1882- (nog niet volledig).
- L.L. DE WACHTER *Repertorium van de Vlaamse gouwen en gemeenten*. Antwerpen, 1942-1957.
- C. WAMPACH *Geschichte der Grundherrschaft Echternach im Frühmittelalter*. I.2. Luxemburg, 1930.
- C. WAMPACH *Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der Grundherrschaft Echternach bis zum Jahr 1517*. Bd. III-IV. Luxemburg, 1951-52.
- F. WAP *Geschiedenis van het land en der heeren van Cuyck*. Utrecht, 1858.

- A. WEIJNEN „Noordbrabantse plaatsnamen”, *MVN*, XXIII (1947), 73-74; XXIV (1948), 61-66; XXV (1949), 43-44; XXVI (1950), 67-68; XXVII (1951), 59-60.
- T. WELVAARTS *Postels biographisch woordenboek*. Brecht, 1892.
- T. WELVAARTS *Geschiedenis van Corsendonck*. Turnhout, 1881.
- Wes(alia)* *Wesalia*. Orgaan van den oudheidkundigen kring van Wuustwezel. Brasschaat, I (1926)-.
- H.J. VAN DE WIJER „Militaire stafkaart en kadaster”, *MVN*, XLII (1966), 122-127.
- H.J. VAN DE WIJER Zie ook *Feestbundel*; ook s. J. MANSION.
- N. VAN WIJK Zie J. FRANCK.
- J. DE WILDE „Kavelgeschiedenis en toponymie”, *MVN*, XXVI (1950), 69-79.
- L.A. TE WINKEL Zie M. DE VRIES.
- E.G. WITCOMBE *The Oxford dictionary of English christian names*. Oxford, 1948 (verbeterde herdruk; 1945.1; 1946.2).
- Zuidwestbrab. Zie A. VAN LOEY, *Bijdrage tot ...*
- Zuvern. Zie H. VAN DER HOEVEN.
- ZWB Zie Zuidwestbrab.

IV. — AFKORTINGEN EN FONETISCHE TEKENS.

- A.B. SA.1
- a.d.s.(z.) aan de ene zijde, aan de andere zijde.
- ags. angelsaksisch
- A.J. S.A.
- An. Zie nr. 9. *Archief in privé bezit*. A.
- Anh. Zie nr. 1. *Privé archief Fürsten Salm-Salm*.
- A. Tong. Zie nr. 5. *Archief ... Tongerlo*.
- A. Tong. A.V.,53,1 Ook in *Oudh.K.* VII (1911), 41-43.
- b. bunder

B.	Atlas der buurtwegen.
Bapt.	Zie nr. 9. <i>Archief in privé bezit</i> . B.
bet.	betekent, betekenis.
B.O.	<i>Bijdr.</i> VIII (1909), 136-137; <i>Oudh.K.</i> I (1905), 44.
C.P.B.	S.A. 58
C.W.	S.A. <i>Klein Fonds Brecht</i> , nr. 5.
D.	Duits
dim.	diminutief
diss.	dissertatie
D.N.	Zie <i>rijksarchief Antwerpen</i>
Dom.	<i>idem</i>
D.R.	Domeinrekeningen der heerlijkheid Bergen-op-Zoom, deel uitmakende van de Commissie van Breda. Algem. rijksarchief te 's-Gravenhage (geciteerd bij Slootmans, 65).
erf(f)gen.	erfgenamen
F.	Zie <i>rijksarchief Antwerpen, Fonds Falcon</i> .
F.C.	Zie <i>archief abdij Tongerlo</i>
Feoh	Zie <i>rijksarchief Brussel</i>
FKB	<i>idem</i>
fn.	familienaam
Fr.	Frans
Fri.	Fries
F.S.N.	S.A. <i>Klein Fonds Brecht</i> , nr. 7.
geh.	geheten
gel.	gelegen
Gen. Man. K.B.	<i>Generael manuael ...</i> door Jacobus van der Vleuten, A° 1619 (Kerk te Brecht) (Thans <i>rijksarch. Antw.</i>)
gen(t).	genaamd
Gent	GYSSSELING, <i>Gents vroegste geschiedenis ...</i>
germ.	germaans
got.	gotisch
GWPK	Zie K. PEETERS, <i>Grenzen van Wuustwezel</i> .

H.G.	Zie <i>Archief in privé bezit</i> , J. Eernalsteen.
hs.	handschrift
<i>ib (id.)</i>	<i>ibidem</i>
<i>id.</i>	<i>idem</i>
idg.	indogermaans
J.B.	<i>Rijksarchief Antwerpen. Fonds Brecht</i> nr. 141 (136).
KAA	<i>Id. Kerkelijk fonds Brecht</i>
Kad.	Kadaster
Kartuiz.	<i>Rijksarchief Antwerpen. Fonds van het kartuizerklooster</i> , nr. 15, ca. 1427.
Kl.S... art...	Kadastrale legger, sectie ... artikel ...
L.	Kiezerslijst
Lat.	Latijn(s)
L.B.	S.A., <i>Klein fonds Brecht</i> , nr. 2.
L.L.	<i>Id.</i> nr. 3.
l.m.o.m.	luttel min of(t) meer
L.N.	Leenboek van der Noot (<i>Oudh.K.</i> VII (1911), 30).
loc.	locaal
Loenhout	<i>Rijksarchief Antwerpen. Fonds Loenhout</i> 52 (losse katern) en 352 (leenboekfragment), ca. 1460.
L.R.	S.A., <i>Klein fonds Brecht</i> , nr. 1.
l.st.	los stuk
me.	middelengels
mhd.	middelhoogduits
Mil.	Militaire kaart
Mnl.	middelnederlands of <i>middelnederlands woordenboek</i> (Zie VERWIJS en VERDAM).
Mnl. Hwb.	J. VERDAM, <i>Middelnederlands Handwoordenboek</i> ...
N.	Naamplaten
Nass. Dom. I...	Zie S.W.A. DROSSAERS
N.d.f.	Noms de familles

N.d.l.	Noms de lieux
Ndl.	Nederlands
nnd.	nederduits
Not.	notariële aanplakbiljetten te Brecht & <i>idem</i> als S.A. + nr. bestaande uit vier cijfers
ofr.	oudfries
ohd.	oudhoogduits
ondl.	oudnederlands
onl.	<i>idem</i>
os.	oudsaksisch
O.V.G.	Zie <i>Archief in privé bezit</i> . J. Ernalsteen.
p.	pagina
P.	Perkamenten. vlg. BETERAMS.
pln.	plaatsnaam-plaatsnamen
psn.	persoonsnaam-persoonsnamen
RAA	S.A. (= <i>rijksarchief Antwerpen</i>)
RAB	<i>Rijksarchief Brussel</i>
RB1	S.A. 59
RB2	S.A. 60
R.R.A.	S.A. 88
s.	<i>sub</i>
S.A.	<i>Rijksarchief Antwerpen</i>
S.B.	S.A. <i>Klein fonds Brecht</i> , nr. 3.
s.hh.fac.	<i>sub</i> „houthouen facons clooster tantwerpen”
s.j.	<i>salvo justo</i>
S.P.	S.A. (schepenregisters)
S.S.B.L.	H. DITTMAYER, <i>Siedlungsnamen</i> ...
stw.	steenweg
T.	= B.
Tiel. 8bis	<i>Rijksarchief Antwerpen. Fonds Tielen.</i>
Tiel. 11	<i>idem</i>
ts.	tijdschrift(en)
Verz.Br.St.Len.	Verzamelkaart Brecht en St.-Lenaarts
vgl.	vergelijk

Vis.	Visitatie genomen by de heere Schouteth nomine officij op het ruijmen van de becken ende waterloopen opden 28en majj 1665 (in S.A. 131)
voors.	voorschreven
vs.	<i>id.</i>
v(v).	volgend(e)
W.	Atlas der waterloopen
W.A.	S.A., <i>Klein fonds Brecht</i> , nr. 4.
W.A.E.	Extract vuijt de protocolle de anno 1656 (in W.A.)
Wern.	<i>Rijksarchief 's-Hertogenbosch</i>
wgm.	westgermaans
WNT	Zie M. DE VRIES - L.A. TE WINKEL ...
ws.	waarschijnlijk
x.	Zie <i>Privé archief</i> . J. Eernalsteen.
>	wordt tot
<	ontstaan uit
=	is gelijk aan, hetzelfde als
*	hypothetische vorm (93)

Fonetische transcriptie

a) vocalen :	α	als in	bal
	a		baak
	æ		Eng. man
	ε		bek
	e		beek
	I		bidden
	i		bieden
	o		bos
	u		kom
	o		boos

(93) Verklaring van andere verkortingen ligt voor de hand of vindt men bij H.J. VAN DE WIJER, *Bibliografie van de Vlaamse plaatsnamen*, en in de jaarlijkse bibliografische overzichten van *Com. Top.*

beerlijke geografische gegevens verwerkt. Van een dialectische schets werd afgezien. Een lijst met fonetische tekens zorgt voor de nodige toelichting bij de fonetische transcriptie van in het dialect nog levende toponiemen. De historische schets moest eveneens tot een minimum worden teruggebracht (95).

Het glossarium werd naar bovenvermelde modellen opgesteld : naargelang van de waarde van de naam, volgnummer of X vóór het gemoderniseerde lemma ; na het lemma en tussen bijbelhaken, de fonetische transcriptie van de nog levende namen en, tussen ronde haakjes, de lokalisering op de kaart, waarbij historische namen met behulp van excerptgegevens, oude plattegronden en kaarten, op de kaart konden worden aangebracht.

De excerpten werden zo bondig mogelijk gehouden. Bij elk citaat wordt datum en bron vermeld. Gaat het om talrijke vindplaatsen van één variant, dan wordt alleen het oudste en jongste jaartal resp. de oudste en jongste bron vermeld. Indien de onderzochte bron het jaartal niet expliciet vermeldt, wordt op grond van interne en externe gegevens een benaderend jaartal (ca.) vooropgesteld. Waar het een kopie betreft, wordt het jaartal van de kopie tussen haakjes vermeld. In zeldzame gevallen wijst een streepje op gelijkvormigheid met de laatst genoemde variant of met het lemma.

Soms dekt hetzelfde toponiem verschillende topoi. Dan worden de varianten met behulp van een alfabetische indeling gedifferentieerd, maar onder éénzelfde lemma ondergebracht. De namen met de bestanddelen : *eerste*, *tweede*, *derde*, *achterste*, *middelste*, *voorst*, *klein*, *groot*, *kort*, *lang*, worden onder het gróndwoord vermeld.

(95) Wij hopen ze eerlang elders te laten verschijnen.

Λ	bus
Y	nu
Ø	beuk
u	boek
œ	freule
ə	de

b) *consonanten* : de gewone lettertekens, uitgenomen :

ŋ	tingeling
ʃ	kruisje
ʒ	gelei
x	lachen
g	zakdoek
g	geven

c) *diacritische tekens* :

: of . na vocaal : lang of halflang (b.v. bœ:rs, ko.kən)

' vóór een syllabe : hoofdtoon op die syllabe (b.v. bə'gIn)

Opm. Het accentteken werd slechts aangebracht, waar de beklemtoning afwijkt van de algemeen Nederlandse accentuatietendens.

WIJZE VAN BEWERKING

In deze monografie wordt in grote trekken de in de *Toponymie van Noorderwijk* aangewende werkwijze toegepast, echter met inachtneming van in andere monografieën voorkomende methodes (94).

De geografische schets moest om technische redenen erg worden ingekort. In het glossarium werden de onont-

(94) Voordien verschenen *Opwijk* (LINDEMANS) en *Varsenare* (POLLET en HELSEN), nadien *Oudenburg* (GYSSELING), *Asse* (LINDEMANS), *Herne* (BILLIET), *Kontich* (VAN PASSEN) en *Wilrijk* (VAN PASSEN - ROELANDTS). De door J. MOLEMANS gevolgde methode in zijn monografieën over Limburgse gemeenten, die geheel nieuw van opzet is, kon voor onze Brechtse monografie niet worden gebruikt.

Bij de verklaring van de toponiemen wordt in de eerste plaats rekening gehouden met lokale gegevens van geografische, geologische, historische, folkloristische en dialectische aard. Persoonsnamen brengen meermaals de oplossing. Voorts werden de gebruikelijke glossaria geraadpleegd en werd vergeleken met elders voorkomend onomastisch materiaal.

Daarbij werd steeds uitgegaan van Kempens materiaal, waarbij dan geleidelijk een meer uitgestrekt taalgebied werd betrokken, zowel op Nederlandse als op vreemde, inzonderheid Germaanse bodem (96).

De bijgaande toponymische kaart werd opgemaakt naar de Militaire Kaart op schaal 1/10.000. Ze werd voorzien van een rastering met cijfers en letters. Om overlading te vermijden waren we verplicht meermaals het volgnummer van het glossarium aan te brengen, hoewel alle lokaliseerbare namen zoveel mogelijk voluit geschreven op de kaart werden aangebracht.

Op de toponymische kaart hebben we het gehucht St.-Antonius (Jukschot) wegens zijn grillige ligging, apart moeten tekenen, en wel om de afmeting van de kaart binnen behoorlijke grenzen te houden. Om praktische redenen kan de kaart slechts versneden, in elkaar overlappende delen, aan dit werk worden toegevoegd.

Daar het dorpscentrum op de kaart te klein uitvalt, werd voor een aparte schets gezorgd.

Bovendien werd het ons mogelijk gemaakt een tweede kaart — althans voor Brecht alleen — op schaal 1/10.000 over de oude cultuurgronden aldaar op te maken (97).

(96) Zie o.a. a.v. Boterwijkshof.

(97) Zie Geografische Schets, Bodem en Uitzicht.

Ten slotte dient hier in het bijzonder te worden vermeld, dat we zonder de beschikking over het Anholts archief (98) deze monografie niet tot een goed einde hadden kunnen brengen.

R. VAN DEN EECKHAUT

(98) Het werd ons gedurende lange tijd welwillend ter hand gesteld door de gewaardeerde bemiddeling van Dr. J. Lauwerys (†). Zie over deze auteur o.a. : *Liber Amicorum Jozef Lauwerys*, Hoogstraten, 1976 ; voorts *H.O.K.*